

Јасмина ВУЧЕТИЋ

РЕЧНИК ФРАЗЕОЛОГИЗАМА ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА (Мој Колашин)*

Апстракт: Речник фразеологизама Григорија Божовића представља један део обимнијег истраживања фразеолошке грађе поменутог писца која је изузетно богата, обојена локалним колоритом и коју краси мноштво архаизама, турцизама и албанизама, што је чини додатно примаљивом за лингвистичку, социолингвистичку и психолингвистичку анализу. Истраживање је спроведено на корпусу прича и путописа које чине збирку *Мој Колашин* (Стари Колашин, Зубин Поток, 2005), на коме је, на свега 269 страна, ексцерпирано око 580 фразеолошких јединица. Под појмом 'фразем' подразумевала сам сваку мање или више устаљену говорну формулу која је у свести припадника исте говорне заједнице имала подударно значење, тако да су у речнику нашли места изреке, узречице, говорне формуле, благослови, клетве, заклетве и заклињања, цитати и понека псовка. Они су у речнику наведени азбучним редом, према формалном критеријуму.

Кључне речи: Григорије Божовић, речник, фразеологија, фразеологизам

Предговор речнику

Речник фразеологизама Григорија Божовића представља скроман покушај да се побележи и од заборава сачува богат и драго-

* Рад је написан у оквиру пројекта *Духовне појаве и стваралаштво српског народа на Косову и Метохији од XV до XX века* (бр. 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке Републике Србије.

цен инвентар фразеолошких јединица којима писана заоставштина овога писца обилује. Мало је људи вичних перу код којих би се на свега 269 страна побележило око 580 фразема, колико их броји *Мој Колашин*, збирка прича и путописа из Старог Колашина, која је послужила као материјал за прикупљање фразеолошке грађе. Иако ми живимо у свету бројева, и њихов се значај не може и не треба занемарити, оно чиме Божовићева дела плене су не само обиље фразеологизама, већ поетичност и раскошност писаног израза који је пажљиво осмишљаван, а при том непатворен, и у њему нема ничега артифицијелног. Природан је, као што су природни људи који су насељавали крајеве које описује, а који су сада остали да живе у његовим причама. Лексика коју краси локални колорит, као и богатство архаизама, турцизама и албанизама управо је оно што његовим делима даје аутентичност, како времена која настоје да нам приближе, тако и амбијента из кога су поникла. Фразеологизми, који представљају онај устаљени, окоштали, утврђени део језичких формула која се понављају, а у свести савременика и сународника који их употребљавају бивају препознате и декодиране на један исти, устаљени начин, у великој мери доприносе лепоти и драгоцености Божовићевих прича и путописа. Као и пређе, и сада сам се неретко налазила у дилеми шта да подведем под одредницу 'фразеологизам', па сам се, као и претходних пута, определила за њено схватање у најширем могућем значењу. То значи да су у речнику који Вам се нуди на читање нашле места пословице, изреке, узречице, говорне формуле, благослови, псовке, клетве, заклетве и заклињања, и цитати. Други проблем са којим сам се суочила тицао се распореда прикупљене грађе. Сматрала сам да ће најбоље бити ако фразеологизми у речнику буду наведени углавном у основној форми (у инфинитиву или номинативу), или у оном облику у којем се уобичајено (или пак искључиво) у српском језику употребљавају (у перфекту, футуру, презенту, императиву, и др.) У левој колони болдом је написан назив фразеолошке јединице, а курзивом испод њега дефиниција, која представља покушај да се описно, у најширем могућем значењу а опет довољно прецизно и јасно приближи његово значење у датом, или у неком другом могућем контексту. У десној колони дати су примери, уз које су у загради наведени назив дела из којег су ексцерпирана, као и страна на којој се налазе.**

** Као што је у тексту наведено, а стоји и у наслову, материјал на основу којег је прикупљена грађа јесте збирка прича и путописа из Старог Колашина, објављена под називом *Мој Колашин* (Стари Колашин, Зубин Поток, 2005). Приче и путописе је изабрао, приредио и поговор написао др Драгиша Бојовић. У заградама

Током распоређивања прикупљене грађе применила сам формални критеријум, што значи да су фразеолошке јединице навођене с обзиром на прву реч, по азбучном реду. Због поменутог локалног печата којим су неретко обележени, а који је и мени спорадично отежавао читање, сматрала сам да је најупутније ако се одважим и сама покушам да дефинишем њихово значење, односно значења. Током рада сам помоћ понекад тражила у *Фразеолошком рјечнику хрватскога или српског језика* (Школска књига, Загреб, 1982) Јосипа Матешаића, а често сам консултовала и *Велики речник страних речи и израза* (Прометеј, Нови Сад, 2006) Ивана Клајна и Милана Шипке; *Речник српског језика* (Матица српска, Нови Сад 2007), као и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (САНУ, Институт за српскохрватски језик, Београд 1973).¹

А	
ако невољу знаш <i>ако имаш животно искуство и током живота су те сналазиле најтеже невоље, па ћеш и мене разумети</i>	„– А куда ћемо вечерас?... Конач?... [...] – Код Рам-Љутана. – Каквога Рам-Љутана, ако невољу знаш? “ (МК: 250)
ако не милом, онда силом <i>на било који начин, по сваку цену</i>	„– Хоћу да те узмем за жену. [...] Уграбићу те и потурчити. [...] Ако не милом, онда силом, Вујка? “ (МК: 74)
ако се крстом крстиш, и не клањаш кому свецу иње¹ вјере! <i>ако си православни верник и не признајеш другог Бога осим тога</i>	„Попиј је, мајковићу, ако се крстом крстиш, и не клањаш кому свецу иње вјере! ...“ (МК: 251)
ако си/сте крштен(и) (х2) <i>1. ако си нормалан; 2. ако си крштен по православном обреду</i>	„– Рећи ћу једну ако сте крштени људи ; срамота је да се на нас заждене-те!“ (МК: 66) „А?... Шта је то, ако сте крштени? ...“ (МК: 181) „– Брзо, све на совру, па ћемо видети ко је јунак!... Брзо, ако сте крште-не! ...“ (МК: 186)

уз примере наведене у десној колони речника користила сам скраћеницу МК, што значи да су примери који су наведени ексцерпирани из поменуте збирке, будући да је ово само почетак истраживања, а речник ће претрпети допуну на основу проучавања остатка писане заоставштине нашега писца.

¹ Видети: **ињи**, -ā, -ē заст. в. *други* (2-6); исп. ини (Вук, Рј.; Р–К. 2). У: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књига VIII*, САНУ, Институт за српскохрватски језик, Београд 1973, 111.

<p>ако ти је до гласа и образа <i>ако ти је стало до сопствене части и угледа</i></p> <p>ако ти је мила (чија) глава <i>ако желиш да останеш/да неко остане у животу</i></p>	<p>„Дођи ти чешће у Колашин, жив био, па не бој се, ако ти је до гласа и образа!“ (МК: 250)</p> <p>„– Ђевојко, напријед!... Полази ако ти је мила братска глава!“ (МК: 66)</p>
<p>ако ти очи помажу (x2) <i>ако си у стању да видиш; ако си стекао могућност да разликујеш ствари</i></p>	<p>„– Јесте, доцкан је, ако ти очи помажу...“ (МК: 47)</p> <p>„Не збори више, Турчин сам и већ турски син, ља иљ-Алах, Алаху ећбер! Тур-чин, жено, до вијека и амина, ако ти очи помажу!“ (МК: 125)</p>
<p>Б</p>	
<p>бацати/бацити поглед <i>накратко се осврнути; летимично погледати</i></p>	<p>„Крупно плаво око баца поглед, дубок и питом, нимало мрзовољан, час да одмери пртину, час снежне даљине“ . (МК: 104)</p> <p>„Божана баци још један поглед на све, па затражи још чашу ракије“ . (МК: 170)</p>
<p>бежати од чега као од живог огња <i>бежати од чега у паничном страху</i></p>	<p>„Нити ће му њу, знао је он, потражити добар домаћин, нити за сина поћи девојка какву заслужује: као клетва је од старина на овој кући да се од ње као од жива огња бежало“ . (МК: 65-66).</p>
<p>бежати као од ђавола <i>у великом страху бежати; бежати непрекидно, без предаха</i></p>	<p>„Па грдна невоља: ракију попила и просула војска, а жене се крију и беже као од ђавола“ . (МК: 80)</p>
<p>без душе (као без душе учинити шта) <i>бесомучно; унезверено; хитро; узрујано; усплахирено</i></p>	<p>„А Миља Пресјечанка пољубила свога заштитника у чело, покрила га својим рупцем, па без душе побегла кући“ . (МК: 83)</p>
<p>без задњих намера <i>без лоших, рђавих намера</i></p>	<p>„А барјактар би га питао, дуго и без задњих намера о тој земљи, њеном уређењу, богатству“ . (МК: 90)</p>
<p>бије кога глас <i>прича се (најчешће негативно) о коме, постоји (углавном лоше) уврежено мишљење о некој особи</i></p>	<p>„Но опет кад је домаћин срећан и кад га због тога глас бије по заслужи!“ (МК: 188)</p>

<p>б(и)ели св(и)јет (х7) <i>људство, народ; далеки крајеви, туђина, стране земље</i></p>	<p>„Навали у кућу бели свет, старији ударе у ракију, а млађи у песму и коло“. (МК: 44) „Па почео да плаче, да се крадом кроз још ноћни мрак кида, као да иде преко белог света и као да ту мајку неће никада више ни видјети“. (МК: 112) „... Ваљало ми је најзад посетити и ту добру, врло болећиву и вазда плачљиву тетку по мајци, за коју се у својти говорило како је удомљена преко белог света“. (МК: 128)</p>
<p>бијели данак 1. <i>доба дана од свитања до сумрака;</i> 2. <i>дан у општем, основном значењу те речи; раздобље од 24 часа</i></p>	<p>„А сад: ко те од овога часа у овој кући буде прекорио, криво погледао, или те увриједио ђелом и ријечју – не имао, Господе Боже, ни бијела данка ни мојега проштења“. (МК: 154-155)</p>
<p>било милом било силом <i>по сваку цену, на било који могући начин</i></p>	<p>„А пијани се Колашинац буснуо у груди као сваки хвалисави горштак да ће му наћи прилику и довести било милом било силом“. (МК: 67)</p>
<p>бити до Бога радостан <i>бити изузетно, неописиво срећан</i></p>	<p>„Мало га косе чакширице, стеже саја, притиска капа, клизи нова крута тканица низ незаобљене кукове, а оно опет до бога радосно што у цркву на тако свечан чин иде у све новом, од конца откинутом, са стана скинутом, из чаршије донетом...“ (МК: 97)</p>
<p>бити домаћин на гласу <i>бити познат као добар домаћин, бити гостољубив</i></p>	<p>„Пречи су и јачи завети старине од његова расположења, а он је домаћин на гласу са гостољубља“. (МК: 183)</p>
<p>бити коме дужан крв <i>бити виновник нечије смрти, сносити одговорност за чију смрт</i></p>	<p>„Нашао Вучицу на дубу, згрчену у раклама, са конопцем на врату, готову само да обисне. Брзо пресекао уже, помогао јој да сиђе и повео је кући њена оца и брата. Па почео као да им је крв дужан“. (МК: 152)</p>
<p>бити коме невјера <i>изневерити, издати кога</i></p>	<p>„Иако ти је вјера старија, невјера ти бити нећу, а турковању ти част...“ (МК: 27)</p>

бити коме под ногом <i>бити коме потчињен, бити побеђен од стране кога</i>	„– Да би јој Белош био свакад под ногом , селе...“ (МК: 71)
бити коме при руци <i>бити коме од користи, од помоћи; бити у чијој близини, на дохвату руке</i>	„Швиковић већ бејаше сазвао приличан број људи да му буду при руци , само су сви морали посакривати оружје, осим момака око њега“. (МК: 38)
бити на големој муци <i>бити у великој невољи, у неприлици</i>	„ А ми на муци големој што не можемо да пуцамо на њих: жао нам је да се распршти овако лепа слика, [...]“ (МК: 226)
бити ногом у гробу <i>бити на ивици смрти; бити веома стар и болестан, онемоћао</i> бити одговоран за крв <i>бити одговоран за нечију смрт, бити виновник нечије смрти</i>	„А у његовој кући није јој више места; Станислав Косибара је ногом у гробу , остају жене и деца“. (МК: 152) „Цело је село једно родство и за крв је одговоран свако на кога прво наиђу“. (МК: 30)
бити при новцу <i>имати новаца</i>	„Бег му уступа да бира педесет оваца и два овна по дукат за главу, а Рако пристаде и поручи част, само рече да није сад при новцу “. (МК: 26)
бити рад госту/гостима (x4) <i>бити гостољубив</i>	„Прости, боже, дојадило већ оно „добро дошао“ и „бог ти поклонио берићет, домаћине“... Па још да си вазда рад госту , иако једва чекаш да прилегнеш“. (МК: 179) „– О, домаћине, јеси ли рад гости-ма? “ (МК: 183) „Убрзо су из помрчине настала кликтања домаћину, је ли рад ненадним гостима “. (МК: 214)
бити старога кова <i>бити старомодан, класичан, одгојен на начин старински</i>	„Свестан је да је последњи заточеник старога кова , верује да ће млађи бити бољи, свакако бољи кад се мало среде прилике, па му је за све патње довољна награда ако га мало раскривите да поприча што је некад било“. (МК: 238)
бити танак од имања <i>бити сиромашан, слабог имовног стања</i>	„Ти ме жалиш што сам танак од имања “. (МК: 246)
бити тврда уха <i>1. не хтети чути; 2. немати слуха; 3. немати разумевања за туђе невоље</i>	„И да покажу осталим планинцима, тврда уха за оваку песму“. (МК: 60)

<p>бити у голој води <i>бити потпуно мокар, презнојен</i></p>	<p>„У неко доба, видех само да лампа већ гори, пратилац ме откри и нагна да се пресвучем, јер сам био, како се каже, у голој води“ (МК: 199)</p>
<p>бити у дину² <i>бити одан својој вери</i></p>	<p>„– Ништа, скини мараму, наш је ово поп – почео домаћин да саветује. – Пред Влахом? ... Јесте ли у дину, људи?“ (МК: 232)</p>
<p>бити (чија) десна рука <i>бити нечији најближи сарадник, особа од поверења</i></p>	<p>„Слушај, могао сам и умيو убити боље но твој Лалош, мирније но Аган из Црниша, твоја десна рука“ (МК: 108)</p>
<p>бити чија крв <i>бити са киме у најближем, крвном сродству</i></p>	<p>„Вучица је ваша крв, ваша жалост и радост, а само моја срамота или част“ (МК: 152)</p>
<p>бити човек <i>бити хуман, племенит, саосећајан</i> бити широке руке/имати широку руку <i>бити дарезљив</i></p>	<p>„[...] без праштања под сводом небесним двоножац не би могао бити човек...“ (МК: 153) „О, јунаци, будите људи и не учините још већу срамоту: водимо је у конак да јој цар суди кад наш арнаутски закон то не допушта!“ (МК: 78) „– У цара је широка рука, па ћемо се Богу и њему вазда покорно молити, ефендије, а ти причекај мало...“ (МК: 37)</p>
<p>Благо нама данас и до вијека! <i>каже се када кога обузме превелика радост која не јењава и за коју не могу тренутно да се нађу речи</i></p>	<p>„Благо нама данас и до вијека!“ (МК: 10)</p>
<p>блед као платно <i>изразито блед, услед болести, превеликог страха или запрепаштења</i></p>	<p>„Кнез, као да му се неки велики камен свали с душе, младићски устаде, али још блед као платно, загледа народ и три пута му се поклонил, дотичући рукама земљу: [...]“ (МК: 15)</p>
<p>блед као смрт <i>изузетно, крајње, неприродно блед, услед болести, превеликог страха или запрепаштења</i></p>	<p>„И кад се све ућута, она клече крај сина и поче да га глади по образима. [...] Бледа као смрт, а пркосна“ (МК: 175)</p>

² Видети: **дин, -ина** м [тур. din, од ар. din, од перс. din вера] *вера, вероисповест* (обично исламска). У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 360.

<p>Бог да коме душу прости <i>Бог је тај који све види, све зна и који је једини позван да прашта. Људске моћи праштања су ограничене, а Божје неограничене, зато се он и моли за опрост</i></p>	<p>„Па ви овако у прикрајку без мајке, као каква никоговина, као да сам вас у увијаници из бијела свијета донијела вашем оцу, бог да му душу прости!...“ (МК: 180)</p>
<p>Бог да (га) прости <i>нека му Бог опрости</i></p>	<p>„Бог да прости моје дијете!...“ (МК: 149) „Махнит бјеше, бог да га прости!...“ (МК: 234)</p>
<p>Бог да сачува <i>нека Бог спречи да до чега дође</i></p>	<p>„Сељачке су то работе и бог да сачува да оне освану једнога дана у новинама!...“ (МК: 267)</p>
<p>Богу шућур³ <i>хвала Богу!</i></p>	<p>„Ту под ћивотом постојала је мало и ето – богу шућур!“ (МК: 233)</p>
<p>Боже прости! <i>нека Бог опрости</i></p>	<p>„Као да је овде Прокупље а не Рогозно и као да је, боже прости, о Крстовудне“ (МК: 255)</p>
<p>Божја (ти) је најтврђа <i>Божја реч је неопозива, она се не мења</i></p>	<p>„[...] гледаш како ти се пече кава, па у Бога љепота! [...] Налијеш је у филџан, па се пуши на пријеклади, а ти мислиш, није друге, бег си правцати, ако не из Нова Пазара а оно, божја је најтврђа, из Бихора или Пештери...“ (МК: 21) „Ти ме жалиш што сам танак од имања. А нијесам, божја ти је најтврђа: [...]“ (МК: 246)</p>
<p>Божја је тврда <i>Божја реч је неопозива, она се не мења</i></p>	<p>„Да сам јуче умро, отишао бих, божја је тврда, без ове ране у гроб...“ (МК: 213)</p>
<p>Боље једном пијевац но кокош до вијека, брате!⁴ <i>пословица: боље је макар и накратко живети као господар, него читав живот као роб</i></p>	<p>„– Боље једном пијевац но кокош до вијека, брате!“ (МК: 33)</p>
<p>борити се с душом <i>бити на самрти</i></p>	<p>„Он се на одру бори с душом“ (МК: 242)</p>

³ Видети: **шућур** и **шућур** м (об. индекл.) [тур. şükür од ар. šukr] покр. хвала (Богу). У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 1491.

⁴ У питању је партијархални, фалоцентрични поглед на свет.

<p>бранити (свој) образ <i>бранити углед, част, достојанство</i></p>	<p>„Велик и снажан, умео је некад да пресавије руке на прси и поклони се злomu као светому, али и да са секиром код врата брани свој праг и свој образ и громко посаветује свога нуријаша да је боље да се из корена истржи но да допусти да му ћерку иноверац одведе и превари“ (МК: 238)</p>
<p>бранити (свој) праг <i>бранити свој дом, кућу</i> брже-боље <i>хитро, брзо</i> будибог с нама (x2) <i>ово је у исто време молитва, клетва и чуђење: ствари су се у тој мери испремештале, да више ни сам Бог не зна шта је право, а шта неправо</i></p>	<p>„Велик и снажан, умео је некад да пресавије руке на прси и поклони се злomu као светому, али и да са секиром код врата брани свој праг и свој образ и громко посаветује свога нуријаша да је боље да се из корена истржи но да допусти да му ћерку иноверац одведе и превари“ (МК: 238) „Брже боље у једну арнаутску кулу“ (МК: 243) „Смркло се дунђерину као каквом Арнаутину, онако будибог с нама“ (МК: 131)</p>
<p>буснути се у груди <i>хвалити се, разметати се</i></p>	<p>„А пијани се Колашинац буснуо у груди као сваки хвалисави горштак да ће му наћи прилику и довести било милом било силом“ (МК: 67)</p>
<p>В</p>	
<p>валахи и биљахи⁵ <i>тако ми Бога, Бога ми</i></p>	<p>„Да твоју Бегзу сретне кроз рибарићске лугове онај мој чипчија Мартин Вранић из Мојстира, валахи и биљахи, ончас би постала таква Влајиња какве ја ни у Цариграду нијесам могао наћи, ће готово столују све четири влашке патрикe!...“ (МК: 266)</p>
<p>вером окренути <i>променити вероисповест, прећи у другу веру</i></p>	<p>„Побогу, зар може Колашинац вером окренути?“ (МК: 121)</p>

⁵ Видети: **в̄алахи, бил̄ахи!** [тур. vallahi, billahi, в. валахи, билахи] узв. свечана заклетва у муслиманском свету, која би значила: тако ми бога, бога ми. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 245.

<p>вером преврнути <i>променити вероисповест, прећи у другу веру</i></p>	<p>„– Никад!... Никад не бих вером преврнула!“ (МК: 74)</p>
<p>виђен гост <i>угледан гост</i></p>	<p>„Никад није заборавио да пред виђеним гостом у кући или на сабору код манастира не нагласи целокупним својим држањем према брату да је овај глава куће, домаћин“. (МК: 178)</p>
<p>виђен домаћин <i>угледан и имућан човек</i></p>	<p>„Горњи Колашин послао је кнезове, кметове и виђеније домаћине са слугама и на добрим парипима [...]“ (МК: 10)</p>
<p>виђен човек <i>угледан, поштован човек</i></p>	<p>„Чисто им жао што није Арнаутин, што је Дреница лишена једнога таквога виђенога човека“. (МК: 91)</p>
<p>викати из гласа (x2) <i>свом снагом викати, викати да се што даље чује</i></p>	<p>„– А ове наше будале причају и десно и лево како је то слаба државица, војска нејуначна и неизучена: тобоже обично бежи тај војник и виче из гласа не базирајући се: – „Немој ме, Турчине, даћу ти прасе!...““ (МК: 90) „На ово загрлио Стеван Дрехо сад му мила Аустријака, зграбио му пушку и опалио из ње свих пет метака увис, вичући из гласа да похрле сељаци к судници јер је опет настало <i>наше царство</i>“. (МК: 95)</p>
<p>в(ј)ера и Бог! (x2) <i>заклетва: јемчи се са два камена темељца националног бића</i></p>	<p>„Вјера и Бог!“ (МК: 222)</p>
<p>вјере ти <i>заклетва</i></p>	<p>„Поврати се, чича Рујо, и остави оружје, вјере ти!“ (МК: 64)</p>
<p>водити бриге/рачуна о коме, о чему (x3) <i>бринути, старати се о коме, о чему; пазити/припазити на кога, на шта</i></p>	<p>„А о њему нико није водио бриге ни рачуна, колико да Вида и није, по греху, била његово дете“. (МК: 57) „Пију и о женама не воде бригу: тешко тима ако их на сабору не часте мајке или тетке!...“ (МК: 61) „А ко о том стално не води бригу, може се запарложити, запустити и ослабити, и врло лако дочекати да му какав зајапурен дрехо, са до голе коже заденутим пиштољима, подвикне: [...]“ (МК: 87)</p>

	„Жели да има мир и радост у својој кући, а не да води тешку бригу и о сваком божјем празнику гледа удовичке сузе“ (МК: 171)
врана врани очи не вади ⁶ <i>свој са својим не ратује и не завађа се; свој своје не чини штету</i>	„ Врана врани очи не вади : арнаутске буљугбаше не окрећу пушке на своје, турске власти као да желе да се тако продужује“ (МК: 62)
вратити образе низ ријеку <i>учинити према туђим очекивањима, а мимо своје воље</i>	„[...] море, до деобе молитве и гробља би дошло кад их он не би послушао и такве образе вратио низ реку без мушке речи, без поклањања увреде...“ (МК: 185)
вргнути на душу ⁷ <i>примити шта на душу; преузети туђе обавезе, грехе... на своју душу</i>	„Да право подели, не што је брат у питању, него као да су га позвали у цркву да ту пред светињама вргне на душу “ (МК: 180)
вргнути прилику ⁸ <i>искористити прилику</i>	„Скупили се старци и рекли му да црква не трпи његова махнитања и да су свеци божји вргли прилику да се он опамети“ (МК: 225)
врела крв <i>темпераментна, ватрена, нагла, страствена особа</i>	„Иако изгладнела и заплашена, кроз њено жутињаво лице опет пробијаше бујна младост и врела крв “ (МК: 80)
врћи/вргнути шта на себе ⁹ <i>обући се; ставити шта на себе</i>	„[...] чим би се њихова главна одаја напунила гостију, били то Срби или Арнаути, она би вргла на себе стојничко рухо и излазила пред њих да подвори или пече каву“ (МК: 73)

⁶ Упореди: **врана** ж зоол. ~ **врани очи не вади** *истомишљеници не раде један против другог*. У: Речник српског језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 167.

⁷ Видети: **вргнути** и **врћи**, **вргнем** свр. **1. а.** *бацити, хитнути*: ~ камен у воду; **б.** *стрпати, затворити*: ~ (некога) у тамницу (у ропство). **2. а.** *ставити, метнути*: ~ круну на главу; **б.** *ставити на некога окове, оковати, спутати (у ланце)*: ~ на некога гвожђа (ланце). **3. а.** *дати некоме место, сместити, посадити (некога)*: ~ госта у врх софре; **б.** *набити, натаћи (на колац, точак и сл.) у циљу мучења*: ~ на колац. **4.** *(нечим) замахнути, махнути, потегнути*: ~ сабљом. **5.** *добацити, досегнути (о пуичаном метку, ватреном оружју)*. У: Речник српског језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 170.

⁸ Видети напомену број 7.

⁹ Исто.

Г	
газити обичаје <i>понашати се мимо прописа који владају у одређеној друштвеној/племенској/родовској заједници</i>	„Какве су ми то старешине које газе обичаје ?“ (МК: 184)
гиздава као пауница <i>урешена, накићена, дотерана</i>	„Гиздава као пауница, а поносна као властелинка“. (МК: 73)
глава куће <i>домаћин, газда, прва и одлучујућа особа у породици</i>	„Никад није заборавио да пред виђеним гостом у кући или на сабору код манастира не нагласи целокупним својим држањем према брату да је овај глава куће , домаћин“. (МК: 178)
главом шта учинити <i>лично шта учинити</i>	„– Вујка, дај ми руку и не сагори ме огњем: ја сам ти главом убио Белоша !“ (МК: 76)
гладне године <i>године немаштине и глади; неплодне, неродне године</i>	„Љутица је био тврдица и за њега је жито било скупље од злата, јер је памтио гладне године [...]“ (МК: 119)
гласита кућа <i>чувена, угледна кућа</i>	„У зли и најцрњи час за гласиту кућу , за целу породицу“. (МК: 151)
гледати на кога испод ока <i>гледати неповерљиво, сумњичаво</i>	„Затим неверица, гледање на њега испод ока од стране сваке Колашинке“. (МК: 98)
гледати својим очима <i>1. сâм, лично гледати; 2. имати своје мишљење о чему</i>	„Као да ово не гледају они својим очима и не преживљују“. (МК: 161)
године траже своје <i>сваки узраст у развоју човека захтева одређено животни искуство; у различитим животним добима људи имају различите потребе</i>	„Ваљда године траже своје , натурају старачки дах...“ (МК: 255)
го као прст <i>изузетно сиромашан, без игде ичега</i>	„Измучена раја, сакаћена и мрцварена страхом од Турчина, беше готова да заборава на муке, на остављени иметак, на то што је пошла по свету гола као прст “. (МК: 32)
гост намерник <i>неочекивани гост</i>	„Види моје око и чита свима из повија: не радују се госту намернику и готово би им милије било да је разминуо“. (МК: 53)

<p>грдан не био! (x2) <i>да не останеш по злу памћен!</i></p>	<p>„– Не лажи, грдан не био! –“ (МК: 27) „– Шта ћеш то, грдан не био, Злице!“</p>
<p>(о)грешити душу (и гријешити душу) (x3) <i>учинити коме нажао, наудити коме, нанети коме штету</i></p>	<p>„Патријарх је доста покретао народ и бунио га, али више неће да грешити душу“. (МК: 10) „– Станите, људи браћо! Не гријешите своје душе и не хитајте као по мећави у плијевне за сламу!“ (МК: 102) „Зар цијели Колашин твој не роди крмскога сина да ми пред очи изиђе, но још хоће да ми гријешити душу са твојом старошћу?“ (МК: 138) „Ново је доба и нове бриге: страх ме је за вас – огријешите душу и оставите Сопоћане да се са њих и даље котрља свето камење у Рашку...“ (МК: 234)</p>
<p>гријех и крв кроз кољена¹⁰ проговарају <i>исконски грехови се не укидају једном генерацијом, него се преносе кроз низ генерација које их наслеђују</i></p>	<p>„Али гријех и крв кроз кољена проговарају“. (МК: 120)</p>
<p>гријех на нас и нашу ђецу <i>заклетва: ако нисам у праву и не мислим добро, нека смо грешни моја деца и ја, нека на нас падне клетва</i></p>	<p>„Гријех на нас и нашу ђецу, Иво брате и сине!...“ (МК: 63)</p>
<p>гроб ти се прокопао <i>клетва: не имао гроба!</i></p>	<p>„– Хеј, Ракићу, Ракићу, гроб ти се прокопао, иако те цио Колашин сматра за свеца: [...]“ (МК: 224)</p>
<p>грохотом се насмејати <i>насмејати се гласно, чујно, грлено, од срца</i></p>	<p>„Али се Рако опако сети, грохотом се насмеја, па се благо испрси: [...]“ (МК: 25)</p>
<p>грунути у смех <i>изненада се и силовито почети смејати</i></p>	<p>„Усправи се и подбочи рукама, па груну у смех: [...]“ (МК: 93)</p>

¹⁰ Видети: **кòлено** јек. **кòљено** с **4. а.** људи који живе у једном временском периоду, поколење, генерација, нараштај: два људска колена. **б.** сродник који с другима чини исти степен сродства, један наследни ред: рођаци из другог колена. **5. а.** породица, породична лоза, род; генеалошко потомство. **б.** порекло; друштвени положај с обзиром на порекло: господскога колена, краљевскога колена. **в.** потомак, изданак породичне лозе: јуначко ~, витешко ~. У: Речник српскога језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 553.

<p>губити памет <i>губити разум, почети се нагонски, инстинктивно понашати, без расуђивања</i></p>	<p>„– Само да узмемо ову ђевојку, добар човјече!... Не губи памет, умири ову ђецу, Срби смо...“ (МК: 66)</p>
<p>Д</p>	
<p>да је просто и хвала домаћину! <i>благослов: прашта се домаћину ако је нешто нехотице, без властите кривице учинио и упућује му се хвала</i></p>	
<p>да коме јесте/није просто <i>благослов: прашта се/не прашта се коме</i></p>	<p>„– Опростите, оци и браћо! –Да ти је просто, кнеже! – Да им није просто!“ (МК: 15) „– Ех, да вам није просто: ја мислио да ћете ме данас засути камењем и послије закопати код Циганскога Гробља, да се прича појас по појасу, а ви – да приђем крсту?!“ (МК: 102)</p>
<p>далеко било <i>апотропојско средство за одбацивања сваке врсте урока</i></p>	<p>„Као да није било девојака у нашој Метохији, но узимље саматога нечастивога из крша... У, друге, далеко било од нас!...“ (МК: 72)</p>
<p>да ми се нађе за душу и образ <i>прижељкивање да се и у најтежим данима нешто човеку нађе при руци да не би згрешио према Богу и према људима</i></p>	<p>„– Како да нема, кад сам ту скоро цијелу оку донио да ми се нађе за душу и образ?“ (МК: 21)</p>
<p>данас је нечији дан <i>некоме је свануо дуго чекани дан, срећан дан када су околности на његовој страни</i></p>	<p>„[...] – данас је њихов дан; нека се веселе, не дирајте никога“. (МК: 62)</p>
<p>да није урока (x2) <i>1. у дословном значењу: да не буде урекнут (упућује се оном ко је изузетно леп и напредан, као и малој деци); 2. може да има иронијско значење</i></p>	<p>„– Само такве остављају или име или пород: да није урока!“ (МК: 134) „Да није урока, велим, мојем сиромашном Колашину“. (МК: 269)</p>
<p>дар-мар <i>неред, хаос</i></p>	<p>„Моја дружина као бубрег у лоју, а за мене права мука: желим и све да учим и да опет каквом омашком не унесем дар-мар у ову дивну, старинску и горштакчу литурђију“. (МК: 209)</p>

<p>да се прича појас¹¹ по појасу <i>да се прича из генерације у генерацију,</i> <i>из нараштаја у нараштај</i></p>	<p>„– Ех, да вам није просто: ја мислио да ћете ме данас засути камењем и послњје закопати код Циганскога Гробља, да се прича појас по појасу, а ви – да приђем крсту?!“ (МК: 102)</p>
<p>да се свет преврне <i>шта год да се деси, по сваку цену, у сваком случају</i></p>	<p>„Па је крвнички тресну на дно куће, псујући и крљајући како је Турчин, како ће то остати да се свет преврне“ . (МК: 126)</p>
<p>дати бесу¹² <i>обећати, заветовати се</i></p>	<p>„Кривио се и узимао бесе, као што их је и давао“ . (МК: 242)</p>
<p>дати коме веру <i>заклети се</i> дати коме р(и)јеч <i>обећати</i></p>	<p>„Насмејао се стари лисац, одобрио му тако витешко држање, па га после неколико дана заједно са Касалом послао у отети млин, да тамо буду настојници и да се на тај начин сачува побратим кад му је већ дата вера“ . (МК: 174) „Ево ти моја реч: нека се црни Циганин јави и докаже ми да га је убио – сутра ћу поћи за њега, само ако ме хтедне!“ „Ево ти моје ријечи пред свијема овијем образима у божјој и мојој кући!...“ (МК: 68)</p>
<p>дахнути душом (х2) <i>опустити се, одахнути</i> дели се коме душа од снаге <i>умире ко</i></p>	<p>„Светина већ слободније поврвље за њима низ долину, дахнувши душом“ . (МК: 31) „Цела вечера тецијаше овако, да сам истински дахнуо душом, кад иза совре поустајасмо и поседасмо на мекан простирач“ . (МК: 209) „Звати крвника у кућу кад се још дели душа од снаге, да га гледа и он и синови и чељад – то досле није могло бити у свету“ . (МК: 159)</p>

¹¹ Видети: **појас** м (мн. појасеви и појаси) (уп. п^{ас}) **5**. *фиг. рођаци, сродници истог ступња сродства с обзиром на заједничког претка, колена, покољење*. У: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007, 959.

¹² Видети: **беса**¹, -ē ж, ген. мн. бѣс^а [алб. besë вера] *дата реч, обећање које се сматра светињом и мора се одржати*. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 202.

делити правду <i>судити, пресуђивати</i>	„Он је делио правду по Богу, а не по роду и знанству“. (МК: 12)
дим у дим <i>без иједног милисекунда размишљања један другом одговорити брк у брк; инстинктивна, превремена реакција</i>	„Ево још по једну – дим у дим : овесели, боже, а здрав си, мој Милоје!“ (МК: 125)
добар као добар дан <i>изузетно добар, предобар</i>	„Русим Вранчевић бејаше зрео човек, здепаст рогожњански сељак, телесно јак као међед, а духовно као земља: душеван рајетин, груб споља и диваљ, питом и добар као добар дан на Рогозни, а мрачна нагона кад би му се у светињу такло“. (МК: 54)
добра воља (бити добре воље/при доброј вољи) <i>воља и спремност да се другима помаже</i>	„Да управо види јесу ли и данас они при расположењу и доброј вољи да опет по селу поручују погаче и пржене пилиће као што су научили, и као што им је, уосталом, остало од онога Арапина из Солунскога Поља који је и Болана Дојчина најзад дигао на бојнога коња...“ (МК: 95)
до вијека и амина ¹³ <i>заувек</i>	„Не збори више, Турчин сам и већ турски син, ља иљ-Алах, Алаху ећбер! Тур-чин, жено, до вијека и амина , ако ти очи помажу!“ (МК: 125)
док кога ноге буду носиле <i>догод је ко жив и може да хода</i>	„А она – она се још не да докле је ноге буду носиле а две руке, додуше доста сухе, служиле!...“ (МК: 168)
док кога руке буду служиле <i>догод је ко жив и способан да ради</i>	„А она – она се још не да докле је ноге буду носиле а две руке , додуше доста сухе, служиле! ...“ (МК: 168)
домаћинска кућа <i>имућна, добростојећа кућа у којој се радо дочекују гости</i>	„Вођ чак уђе наново у кућу и дарова неком ситнином децу, мазећи њихове чупаве главе и светујући их да се не плаше, јер ће њихова сека отићи недалеко у врло добру домаћинску кућу “. (МК: 67)

¹³ Видети: **амин** узв. [хебр. amen] **1.** рел. нека тако буде! тако је!, уобичајена реч на завршетку молитве. **2.** фиг. свршено! готова ствар! У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 105.

<p>до последњега даха <i>до последњега животног тренa</i></p>	<p>„А Брњачани се на ово осмешкују. Некако им мало разумљива ова лепа старост, која се труди да таква остане до последњега даха“. (МК: 257)</p>
<p>доћи к себи (x5) <i>уразумити се, опаметити се</i></p>	<p>„Он клечаше поред ње самарићански држећи чашу воде и чекајући да дође к себи“. (МК: 86) „– Да дођем к себи, је ли?“ (МК: 102) „– Дођи к себи! Какав си ми ти Турчин!“ (МК: 126) „И најприбранији људи не виђаху излаз, нити могаху да дођу к себи“. (МК: 157) „И док се синови размишљаху шта да раде, његова баба брзо узе на посипку жара и, шапћући нешто унакрст, погаси угљевље и изиђе да их баци где треба да би њен старац дошао к себи“. (МК: 159)</p>
<p>доћи на памет <i>уразумити се, опаметити се</i></p>	<p>„– Ево прекрсти се и ти и... дођи на памет!“ (МК: 252)</p>
<p>доћи на себе (= доћи к себи) <i>уразумити се, опаметити се</i></p>	<p>„Прекрсти се и дођи на себе!“ (МК: 21)</p>
<p>дошао је коме судњи час <i>дошао је коме пресудни животно момент, умире ко</i></p>	<p>„– Мислио сам да је дошао судњи час“. (МК: 201)</p>
<p>држати кога као баницу¹⁴ <i>опходити се према некоме са много поштовања, љубави и пажње</i> држати коме свијећу <i>бдети над ким; стражарити над ким; надгледати кога; бити присутан</i></p>	<p>„Шта јој ко може кад она зна себе, кад је Белош воли и држи као баницу?“ (МК: 73) „– А јесу ли је они тражили? – Јесу, али коме је могло бити до тога кад ти непрестано држимо свијећу више главе!“ (МК: 158)</p>
<p>душе ти! <i>заклетва</i> <i>саговорник се заклиње у душу да говори истину</i></p>	<p>„– Промијени, Зећиру, душе ти! – благо му паша ипак“. (МК: 266)</p>

¹⁴ Видети: **баница** ж. **1.** банова жена. **2.** фиг. угледна и уважавана жена. У: Речник српскога језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 61.

Ђ	
ђаво би га знао <i>узречица</i> <i>ко би знао; нико не зна</i>	„ Ђаво би га знао кад је све бивала на пералу, тек на њој кошуља сваког дана из ковчега, а јелеци – као да су сви колашински шавци само за њу шили...“ (МК: 131)
ђаво те однио! <i>казује се против урока, због сујеверја</i>	„Хеј, хеј, Колашине, колац ти се не познао, ђаво те однио! ...“ (МК: 225)
ђаво те/их/га понео! <i>узречица</i>	„А људи нека се овако лудо носе било и до зоре, ђаво их понео! ...“ (МК: 186)
ђаво ти књигу и бијели свијет! <i>узречица</i>	„О, ђаво ти књигу и бијели свијет! ...“ (МК: 222)
Ђе вам је образ¹⁵ и памет! <i>чуђење</i> <i>где вам је част и памет?</i>	„– Хеј, ђе вам је образ и памет! ...“ (МК: 167)
Е	
Ж	
жарити и палити (x2) <i>остављати пустиш за собом, правити/изазивати неред, чинити насиље над становништвом, понашати се осино и бескрупулозно</i>	„Председник, његови ћатиби из града и пандури Арнаути из околине, утекли ноћас по мраку да их ко не види и оставили општину, у којој су три године жарили и палили по својем нагону и овлашћењу аустријских господара“. (МК: 95) „Улагивао се Аустријанцима само да не допусте Арнаутима да жаре и пале “. (МК: 98-99)
жедан као смук¹⁶ <i>изузетно жедан</i>	„ Као смукови жедни ракије, а као вуци облапорни кад су испод стрехе видели још свежу брављу кожу, ови се људи одиста нађоше на грдној невољи и почеше да премишљају шта да се ради“. (МК: 184-185)

¹⁵ Видети: **образ** м 2. *фиг. част, поштење, понос*. У: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007, 849.

¹⁶ Видети: **смук** м зоол. *неотровна змија Coluber flovescens из пор. смукуља (Colubridae)*. • **пити као** ~ *претерано, превише пити*. У: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007, 1248.

жив био! <i>здравица</i>	„Дођи ти чешће у Колашин, жив био , па не бој се, ако ти је до гласа и образа!“ (МК: 250)
живе ти очи <i>узречица</i> <i>жив ти мени био и дуго ме гледао</i>	„Виде ли, живе ти очи? “ (МК: 71)
живети као глава и узглавље <i>живети складно, у хармонији и љубави</i>	„ Међу собом су живјели као глава и узглавље “. (МК: 11)
живо сећање <i>још увек активно сећање, нешто што је присутно у свести, није се заборавило</i>	
живјела ти лоза и кољено¹⁷ до вијека! <i>благослов</i>	„– Благо нама за наше аге и бегове!... Живјела ти лоза и кољено до вијека! ...“ (МК: 26)
живога ми Бога <i>заклетва</i>	„[...] проклињем и девећем онога ко побди први колац у овом нашем Колашину. Али опет, живога ми бога , не може се без њега!...“ (МК: 225)
жив ти ја! <i>заклетва</i>	„– Не љути се, ђедо, жив ти ја : – ја убих Турчина!“ (МК: 115)
жут као восак <i>веома, изразито жут у лицу</i>	„А жут бејаше у лицу као восак , као самртник“. (МК: 97)
жут као смиље <i>веома, изразито жут у лицу</i>	„Обазро се и спазио Богдану Утвића како лежи уз цркву на ираму, жута као смиље и сува као сушка“. (МК: 46)
З	
завити коме памет <i>завести, обрлатити кога</i>	„Нијесам ја крива што си ми памет завии , те не знам куд ударам“. (МК: 46)
загазити у шта <i>уплести се, упетљати се у шта</i>	„Беше обртом врло задовољан, јер је тек на делу осетио како је у веома грубу ствар загазио “. (МК: 67)
задавати коме бриге <i>бринути кога, секирати кога</i>	„Нека ни за урок не остане од тога проклетога накота, који би се опет помамљивао и бриге им задавао! ...“ (МК: 174)

¹⁷ Видети напомену бр. 10.

<p>за деветоро гора и вода <i>веома далеко, у најдаљу даљину</i></p>	<p>„За деветоро гора и вода отићи ће његова баба да га не остави без каве, ако се код куће није задесила...“ (МК: 21)</p>
<p>зажагрити (с) очима <i>погледати кога топло, страшно, ватрено, врело</i></p>	<p>„Арнаутин устаде на једно колено, погледа око себе и, сав у незнани, зажагри с очима, готов да скочи и да је зграби“. (МК: 75)</p>
<p>заиграо је коме брк <i>насмејао се ко</i></p>	<p>„Видно му би пријатно кад сагледа сва четири сина, те му један брк живо заигра као да хтеде да се осмехне“. (МК: 158)</p>
<p>заклети се на све четверо часних поста <i>заклетва</i> <i>толико има постова у години</i></p>	<p>„[...] е заклели би се они на све четверо часних поста да и церибашаи озбиљније стоји на дервишком ћулаву онај крајичак лисичјега репа но њихову тужном Милоју она смешна угужвана зелена кићанчица!“ (МК: 121-122)</p>
<p>закона ми! <i>заклетва</i> <i>(мисли се на веру)</i></p>	<p>„Није хтео да чује да разминем код другога на преноћиште: – Нећеш, закона ми!...“ (МК: 258)</p>
<p>закрвавити очима <i>погледати кога раздражено, бесно, непријатељски, разјарено, крвнички</i></p>	<p>„При том пијаница као какав пропали балија, јер не пијаше ништа осим ракије, а кад би отпочео, закрвавио би очима, шкргутао зубима, гризао срчу и насртао на жене без обзира на њихово доба и где се налазе“. (МК: 80)</p>
<p>залити (чији) праг крвљу <i>одузети живот члану неке породичне заједнице, убити некога</i></p>	<p>„Кнез не даде да се село зове: о својој слави ваља свако само своје пепелиште да залива крвљу“. (МК: 52) „Домаћин се поколебао и рекао му да остави његову кућу и да му праг не залива крвљу“. (МК: 243)</p>
<p>замагле/замаглиле су се коме очи <i>засузио је ко; очи су му се испуниле сузама; овлажиле су коме очи</i></p>	<p>„Замагле се очи сељаку кад се одваја од онога што је до тога тренутка било и његово, те и рођена брата заборави“. (МК: 166)</p>
<p>зао дан, а још гори час <i>најнеповољније могуће време, доба</i></p>	<p>„У ствари он се једва бораше са злим даном а још горим часом...“ (МК: 104)</p>
<p>запети по концу <i>у потоњем часу изабрати прави пут да се спаси душа; уложити крајњи напор да се нека ствар изведе до краја; у неповољним околностима истрајати у настојању да се буде правичан</i></p>	<p>„Затекао се Раде пред осећањем правде као на тешком мегдану, па запео по концу као кад душа одговара“. (МК: 180)</p>

<p>за тили душак (= за тили час)¹⁸ <i>хитро, брзо, за најкраћи могући временски период</i></p> <p>за тили час (x2) <i>хитро, брзо, за најкраћи могући временски период</i></p>	<p>„И за тили душак све се, обузето бескрајним страхом, у гомилама наже косом ка Олуновици“. (МК: 30)</p> <p>„У хану за тили час окружише деда господу турска и српска са добродошлицом“. (МК: 113)</p> <p>„Па за тили час једни у подрум, други у млекар, трећи у тор“. (МК: 186)</p>
<p>за трен ока <i>хитро, брзо, за најкраћи могући временски период</i></p>	<p>„А кад се за трен ока искупи огромна гомила Арнауца, вичних на смрт као на најобичнију ствар и готових да брзо реше шта им ваља чинити, настаде најчуднији тајац и немо забезекнуће“. (МК: 78)</p>
<p>затурати шалу (са неким) <i>почети се шалити са неким; зачиковати, задиркивати кога</i></p>	<p>„Преко утврђенога обичаја, потпуно сама ишла је на сеоски кладенац, силазила на воћњак и обесно затурала шалу са сваким“. (МК: 72)</p>
<p>здравити коме главу <i>изјавити саучешће</i></p>	<p>„Иђасмо у походе на <i>жалбу</i>, великој кући и задрузи Марашевића, да им овако у име целога краја здравимо главе, изјавимо жалосно саучешће поводом несрећне смрти једнога младића из њихове куће“. (МК: 143)</p>
<p>здраво ми био <i>здравица, поздрав</i></p>	<p>„– Чуо сам ти глас, здраво ми био; а турковања ти, јеси ли ти чуо за мене?“ (МК: 25)</p>
<p>зинуло је коме срце <i>неко је нечега постао жељан</i></p>	<p>„Гази тај Колашинац по снегу још са узмахом као да му је тоболац пун новаца, а срце зинуло на ханску литру попут какве немани“. (МК: 104)</p>
<p>зла срећа (бити зле среће, имати злу срећу) <i>несрећа; незавидна, тешка ситуација</i></p>	<p>„А манастир се налази између толиких нахија којима је судбина доделила ту злу срећу да око старога Раса чувају завештане спомене“. (МК: 59)</p>
<p>зло ти је јутро! <i>упозорење, да није добро и неће добро бити</i></p>	<p>„Шта ће ти то, зло ти је јутро, старче?“ (МК: 243)</p>

¹⁸ Видети: **тили** и **тили** прил. за појачавање у изразима: **за (у) ~ час(ак)**, **за (у) ~ трен(утак)** *одмах, врло брзо, зачас; душак*, -шка м **а**. једном удахнут ваздух при дисању, *дисај, удисај, дах; б*. време које прође између једног удисаја и издисаја; **в**. време за које се без предаха врши нека радња. • **на ~ (из душка)** 1) **испити, попити, искапити** *попити у једном даху, без предаха, наискап*. 2) (урадити нешто без предаха, без одмора, не прекидајући (урадити нешто). У: Речник српскога језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 1318 и 335.

зубато сунце <i>зимско, „лажно“, варљиво сунце, од којег се човек слабо огреје</i>	„Сунце није зубато, као што се обично каже за зимско сунце; оно ваистину топло греје, но кроз моја расположења струје зимски поветарци“. (МК: 255)
зулум¹⁹ мјере ни кантара нема! <i>насиље и неправда немају граница</i>	„Узми мало лучине, запали и да пођемо кад знаш лијепо да зулум мјере ни кантара нема! ...“ (МК: 67)
И	
и без хака²⁰ и без опанака <i>без икакве накнаде</i>	„Буди и у нашој работи поглавица и судија, кад то можеш да будеш другима посведневно и без хака и без опанака! ...“ (МК: 179)
и вјера и беса²¹ <i>заклетва</i> <i>обавезивање обема верама: православном и исламском</i>	
играју коме живци (заиграли су коме живци) <i>нервозан је ко; устрептао је ко; неко је на прагу узбуђења</i>	„Кад је други пут сркнем, сви ми живци заиграју као у момчета...“ (МК: 21)
иде коме шта од руке (x2) <i>неко је у одређеном послу/науму/прегнућу веома успешан</i>	„Бејаше то велики богомољац да му је молитва ишла од руке као и једном старом молитвенику, а велика шалљивчина да се и гора тресла од његове духовитости, нарочито кад би био мало поткрепљен“. (МК: 117) „Говори се стилски, беседи само онај коме то иде од руке “. (МК: 240)
иди с миром <i>узречица</i> <i>помири у себи своја разноврсна осећања и макни ми се с очију; мани ме се; остави ме на миру; иди, и нека завлада мир</i>	„– Иди, иди с миром , Вујка“. (МК: 75)

¹⁹ Видети: **зулум**, -а м, мн. –и [тур. zulüm од ар. zulm] насиље, неправда, безакоње, терор. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2006, стр. 480.

²⁰ Видети: **хак**, -а м [тур. hak од ар. haqq право, истина] **1.** ист. део прихода имања који су кметови давали спахији у Османском царству (давати; дуговати). **2.** заслуга, плата, рачун. **3.** власништво. **4.** право, правда. • **доћи хака (коме или чему)** упропастити кога, учинити нечему крај, савладати. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 1365.

²¹ Видети напомену бр. 12.

<p>изаћи из коже <i>изнервирати се, разјарити се, наљутити се, пасти у афекат</i></p>	<p>„Пије врло мало. Чак и на преноћишту мимо одређену чашу неће више устима принети, па било домаћин из коже изашао“. (МК: 228)</p>
<p>из гласа ((по)викати) <i>гласно; што је гласније могуће</i></p>	<p>„Дин је узалудно на њега опалио неколико пута, па потрчао низа село из гласа вичући да потече ко је Турчин и турски син, јер уби Турчина Рако Козаревац...“ (МК: 30) „Најзад се накостијешено усправи и из гласа повика: [...]“ (МК: 234)</p>
<p>изгубити главу (x2) <i>погинути, настрадати</i></p>	<p>„– Није право да за мене изгубиш главу, Баго...“ (МК: 67) „А одоздо, уз Ибар, душе нека чудна струја, која ти пуни груди и њиха цело заморено биће, јер осетиш да си сишао у крај где ћеш бити слободан; да си прешао преко целога дана жељене међе, одакле ће неко потражити рачуна за твоју главу, ако је случајно изгубиш од ненадна плотуна из какве густе честе“. (МК: 204)</p>
<p>изгубити памет (x2) <i>полудети, шенути памећу</i></p>	<p>„Оканите се онога <i>Црнојевића</i> у Вучјем Пољу што је памет изгубио, црн му дан до вијека!...“ (МК: 14) „Све изгубило памет“. (МК: 125)</p>
<p>издала је кога снага <i>онемоћао је ко</i></p>	<p>„Он се заљуља на ногама, снага га издаде и клече.“ (МК: 14)</p>
<p>из дана у дан <i>свакодневно; дан за даном</i></p>	<p>„[...] некако им се све чинило да из дана у дан задоцњавају на то клето Косово, које окрћује да поново дође...“ (МК: 162)</p>
<p>из корена се истргнути <i>остати без завичајне припадности</i></p>	<p>„Велик и снажан, умео је некад да пресавије руке на прси и поклони се злomu као светому, али и да са секиром код врата брани свој праг и свој образ и громко посаветује свога нуријаша да је боље да се из корена истржи но да допусти да му ћерку иноверац одведе и превари“. (МК: 238)</p>

<p>измолити и за под нож <i>и у највећој опасности ризиковати сопствени живот</i></p>	<p>„Домаћине, ваистину ти вељу: да сам јуче промијенио свијетом, не бих вјеровао да поп-Алексије и кнез-Арсеније од ове куће, било и на овакој жалости, не могу и за под нож измолити још једнога ђетића!...“ (МК: 148)</p>
<p>изнети живу главу <i>спасити се, преживети</i></p>	<p>„А стока им не ваља ништа: главе нека живе изнесу, па ће у Србији бити свега“ . (МК: 31)</p>
<p>имана²² ми и рамазана²³ <i>заклетва</i></p>	<p>„– Ада лијеп је дин наш, људи, имана ми и рамазана: привољеле се оне лијепе кучке за дин!...“ (МК: 266)</p>
<p>имати бијели образ <i>бити частан, поштен, честит</i></p>	<p>„Боље је с бијелијем образом и раја бити но потурица, но крстов издајник, Милоје!“ (МК: 126)</p>
<p>имати/дати тврду бесу²⁴ <i>обећати, заветовати се</i></p>	<p>„– [...] Моја је беса тврда, а не као твоја, витеже“ . (МК: 177)</p>
<p>имати златне руке <i>имати дара за какав мануелни посао; каже се за онога ко све што прегне да уради и уради</i></p>	<p>„Тога дана се показивало имовно стање и поноситост домаћина и очева, златне руке нежних и сујетних мајки, које су, освештано и право, желеле да њихова деца имају најлепшу сају или увијанку, најкитњастије врчанице на опанчићу и најурешенији сарајевски ножић за појасом...“ (МК: 162)</p>
<p>имати кога, шта на души <i>огрешити се о кога; лоше се понети у некој ситуацији и због тога имати терет на души</i></p>	<p>„Да ме имаш на души тога и овога света!“ (МК: 75) „Дела казуј што имаш на души!“ (МК: 118)</p>
<p>имати образ <i>бити частан, поштен</i></p>	<p>„А мој образ?“ (МК: 45)</p>
<p>имати образ на својем мјесту <i>бити частан, поштен, честит</i></p>	<p>„– Да ти је мајка родила још четири брата – узвикнула она тога јутра пред целом задругом: – твој би образ, дијете, јутрос још прије сунца био на својем мјесту!...“ (МК: 182)</p>

²² Видети: **иман**, имана м [тур. iman од ар. iman] рел. вера, закон, ислам. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 496.

²³ Видети: **рамазан**, -ана м [тур. ramazan од ар. ramadan] рел. у исламском календару девети месец у години, месец великог поста. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 1027.

²⁴ Видети напомену број 12.

<p>имати орловски нос (х2) <i>имати крив нос, налик орловом кљуцу</i></p>	<p>„Очи још севају, а испод орловског носа зелени пуни бркови као код каквога малисорскога барјактара који већ не излази из куле; а припасао би ипак оружје као какав младић, само да чује пуцањ“. (МК: 150) „Стоји он снажно преда мном, зачешљан, прибрране пророчке браде, орловскога носа и оживелих плавих очију“. (МК: 200)</p>
<p>имати/показати тврдо срце <i>бити неосетљив за туђу патњу, немилосрдан, безосећајан; умети суздржати емоције и не показати бол у тешком часу</i></p>	<p>„Од ових чудних речи домаћин сасвим претрну, а Арнаути се сасвим збунише. Не бејаху они навикли досле да се једна Српкиња овако држи, нити овако тврдо срце покаже“. (МК: 176)</p>
<p>имати последњу реч <i>одлучивати, бити особа чије мишљење остали чланови породице уважавају и слушају</i></p>	<p>„Јер му је, као важном дреничком поглавици, било потребно да, [...] чује све потребне ствари за једнога народнога првака који води политику краја, који је дужношћу и наслеђем позван да његова реч буде последња [...]“ (МК: 87)</p>
<p>имати реч <i>односи се на онога ко је на реду да говори</i></p>	<p>„– Ето, питај домаћина, он има реч – [...]“ (МК: 93)</p>
<p>имати срца <i>бити саосећајан, хуман, племенит</i></p>	<p>„Зар може бити несрећније мајке, а онако дивна и заслужна жена? Има ли срца да јој приђе и рекне реч утехе?“ (МК: 145)</p>
<p>имати шта на уму <i>имати какву идеју, намеру; мислити на шта, не заборавити</i></p>	<p>„Нисам погрешно што сам ову околност имао на уму“. (МК: 236)</p>
<p>искапити чашу <i>попити у једном даху, без застоја</i></p>	<p>„Па искапивши чашу окрену се својем најстаријем сину: [...]“ (МК: 158)</p>
<p>искезити зубе (на кога) (х2) <i>направити фацијалну претећу гримасу</i></p>	<p>„А он још једном искези зубе, ђаволски закикота, па као авет проби људску лесу и шмугну низ сурдулину“. (МК: 35) „Турче искези на њега још више зубе и суну му се право у очи са невероватном дрскошћу и неприличношћу“. (МК: 114)</p>

<p>исколачити очи <i>избечити се, гледати кога застрашујуће</i></p>	<p>„– Но? – исколачи на брата Рако своје злочесте очи“. (МК: 33)</p>
<p>искривила се коме душа <i>неко је изгубио хумане, људске квалитете; постао је окрутан, неосетљив, свиреп, себичан</i></p>	<p>„Стврдне му се срце, искриви душа: ни крв ни заједничка дојка ништа не помажу...“ (МК: 166)</p>
<p>испијати чаше на искап <i>истијати чаше једну за другом, без станке</i></p>	<p>„А после, кад је утолио зинулу халу за пићем, присетио се свога новог положаја и испијао чаше на искап, онако турски, у једном гутљају“. (МК: 124)</p>
<p>испод руке учинити шта тајно, криомице, кришом</p>	<p>„Па најзад, сва подрхтавајући да не би зајецала, за појас му нежно, [...], заденула тучани старински дивит, нов и сјајан, који му је дјед заједно са београдским букваром недавно купио на Рашки... и онако испод руке пренео преко границе да се не опази...“ (МК: 111)</p>
<p>испод судбине нема се куд <i>оно што треба да се деси, десиће се, шта год ми чинили</i></p>	<p>„А прве недеље помислила на своје дете, узела га за руку и сишла у Дубоки Поток. Тамо се у старинској црквици помолила Богу и свецима и за њега и за свој разум: испод судбине нема се куд – [...].“ (МК: 122)</p>
<p>испратити вјеру <i>дати обећање</i></p>	<p>„– А јеси ли, соколе, испратио вјеру онијема доље?“ (МК: 158)</p>
<p>испратити кога роду <i>односи се на жене у патријархалној заједници: када се женско чељаде из одређених разлога врати/бива враћено првобитној, примарној породици</i></p>	<p>„А чељаде је од куће и образа: жао ми је било да је роду испратим“. (МК: 233)</p>
<p>испустити дух <i>умрети</i></p>	<p>„И свети старац нечујно клону, пољуби земљу и испусти дух“. (МК: 13)</p>
<p>испустити кога из шака <i>изгубити кога; остати без кога; изгубити контролу/власт/утицај/моћ над ким</i></p>	<p>„Шчепала га снажно, зајектала се као над мртвим, ухватила се за њега као за земљу, па му нешто неразговорно шапуће, богорада и преклиње, бесвесно већ решена да га не испусти из шака, да га отме не само од силних Турака но и од самога ђавола“. (МК: 126)</p>

<p>истурити коме хабер²⁵ <i>послати коме поруку, обавестити кога</i></p>	<p>„Па Лалошу хабер истурио: у недељу која прва дође, кад Млијечњак сунце обаспе, да се обојица на Доброј Води сретну и мегдан поделе“. (МК: 230)</p>
<p>ићи у походе <i>посетити, обићи кога/шта</i></p>	<p>„Иђасмо у походе на жалбу, великој кући и задрузи Марашевића, да им овако у име целог краја здравимо главе, изјавимо жалосно саучешће поводом несрећне смрти једнога младића из њихове куће“. (МК: 143)</p>
<p>Ј</p>	
<p>јак као земља <i>изузетно јак; земља оличава целокупну енергију, цивилизацијску, планетарну и космичку</i> јак као међед <i>изузетно јак</i> јеси ли крштен? <i>јеси ли нормалан?</i></p>	<p>„Русим Вранчевић бејаше зрео човек, здепаст рогожњански сељак, телесно јак као међед, а духовно као земља: душеван рајетин, груб споља и дивал, питом и добар као добар дан на Рогозни, а мрачна нагона кад би му се у светињу такло“. (МК: 54) „Куда те ђаво заинтачио?... Јеси ли крштен?...“ (МК: 246)</p>
<p>јеси ли у памети? <i>јеси ли при себи?</i></p>	<p>„Јеси ли у памети: зар му не видиш кућу?“ (МК: 247)</p>
<p>К</p>	
<p>кад до јуче сит огладни <i>кад неко ко је донедавно био имућан спозна немаштину</i> кад се среде прилике <i>кад буде повољније време, када услови буду били бољи</i></p>	<p>„А ништа на селу црње но кад до јуче сит огладни...“ (МК: 169) „Свестан је да је последњи заточеник старог кова, верује да ће млађи бити бољи, свакако бољи кад се мало среде прилике, па му је за све патње довољна награда ако га мало раскривите да поприча што је некад било“. (МК: 238)</p>
<p>како је коме драго (како ти је драго) <i>по чијој вољи, како неко жели</i></p>	<p>„Или, чујеш ли, помози, или доцније нећеш имати кому, па како ти је драго...“ (МК: 51)</p>

²⁵ **хабер**, -а м [тур. haber од ар. hhabar] **1.** глас, вест; порука, извештај. **2.** сазнање, спознаја; осећај, обзирање. • **учинити** ~ обавестити, известити, поручити. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 1361.

<p>камен²⁶ му под лево колено <i>клетва</i> <i>урицање ђавола; клетва да споменути</i> <i>ђаво не прекорачи кућни праг</i></p>	<p>„Рађаше то само да је у работи, зар да не гледа својега страшнога мужа, чија јој се осенчена прилика, час светлија час мрачнија, чинила као да није човечја него онога што је подвио реп и плази свој нечастиви језик тамо негде по Беримском кршу – камен му под лево колено!“ (МК: 20)</p>
<p>као без душе (x2) <i>помахнитало; хитро; унезверено</i></p>	<p>„Престрављено зауставих коња пред кућом и сиђох као без душе“. (МК: 129) „Дотрчао је пред нас као без душе Раденко Мојсиловић, те настаде на улици читава гужва“. (МК: 246)</p>
<p>као бубрег у лоју²⁷ <i>бити у свом елементу, у природном окружењу, добро се осећати; осећати се удобно, угодно, сигурно, заштићено</i></p>	<p>„Моја дружина као бубрег у лоју, а за мене права мука: желим и све да учим и да опет каквом омашком не унесем дар-мар у ову дивну, старинску и горштакчу литурђију“. (МК: 209)</p>
<p>као гладни вуци (→ гладан као вук) <i>неко је изузетно гладан и једва способан да контролише своју глад; халалљиво</i></p>	<p>„Као гладни вуци, гости залагаху сваку чашу и сукаху бркове од задовољства“. (МК: 253)</p>
<p>као мутна Марица однеги шта <i>однеги бестрага, у неповрат</i></p>	<p>„Једно злонамерно срачунавање царскога нахијскога данка по турским тевтерима може да однесе цело имање као мутна Марица“. (МК: 179)</p>

²⁶ О култу и симболици камена у српској и словенској митологији и религији писали су наши истакнути познаваоци ових области, Војислав Чајкановић и Сретен Петровић. Тако у *Српској митологији* (у оквиру поглавља **Основи демонологије** из I тома **Систем српске митологије**) Сретен Петровић вели: „У српској народној религији постоји већи број примера везивања душе за камен. [...] Камен станац је, у ствари, стан умрлој души. Због тога у тежњи да се душа умрлога учини непокретном, да се смири и скраси, тачније да би се усталила и нашла себи мира, престала да лута, односно уколико је зла и чинила неугодности људима, потребно је да се веже за камен. Врло често се преступник везује за камен станац, са јасним магијским циљем да се трајно прикује недоличном понашање: [...]“.

²⁷ Упореди: **живјети** ипф. **као бубрег у лоју** *живјети у изобиљу/у великом благостању, врло добро живјети, уживати*. Јосип Матеша, *Фразеолошки рјечник хрватскога или српског језика*, Школска књига, Загреб 1982.

<p>као нездрав (зверати) <i>раздражено, хистерично гледати</i></p>	<p>„Чим је ушао у кућу, почео је зверати као нездрав, не називљући Бога, не поздрављајући госте“. (МК: 29)</p>
<p>као од шале (учинити шта, х 2) <i>лако,олако, без напора учинити шта; без размишљања о могућим последицама учинити шта</i></p>	<p>„По сабору су ишле у гомилама као срне, пробијајући се кроз младиће као од шале, претећи продавцима да ће им пограбити сав трг“. (МК: 70) „Погледају се само попреко два Арнаутина и – плане пушка као од шале!...“ (МК: 77)</p>
<p>као под каменом крити шта <i>љубоморно, пасионирано шта крити</i></p>	<p>„Чудни су брђани. Али воле да сакрију своје незгоде да их друге околице не би разнеле нејуначким гласом. Па то крију као под каменом“. (МК: 69)</p>
<p>као поручен <i>адекватан, одговарајући, баш такав какав треба да буде</i></p>	<p>„Управо као поручен за строга буљугбашу и, у исто време, за отмена царска измећара“. (МК: 61)</p>
<p>као последњи просјак (живети) <i>живети бедно, бити на ивици егзистенције</i></p>	<p>„Ето тако је дочекао да већ под старе дане живи као последњи просјак, да му се све живо почело смејати и уклањати се од његове куће као од нечега уклетога“. (МК: 23)</p>
<p>као пред главу <i>као да се коме ради о глави; као да је коме судњи час</i></p>	<p>„Али једнога Госпођина-дне пошла она са осталима на сабор, а њен Петроније стигао тек око подне из печалбе, јер је био дунђерин, онако непреобучен. Она, као пред главу, никад ни лепша ни накићенија“. (МК: 131)</p>
<p>као човек учинити шта <i>поштено, честито, одговорно, коректно шта учинити</i></p>	<p>„– Ха, помози боже, да се и ми, једном као људи, прекрстимо!...“ (МК: 252)</p>
<p>књиге староставне <i>древне књиге из давнина</i></p>	<p>„Отворио је, ваљда, књиге староставне и прочитао да је дошло време да се укупном снагом поробљенога племена удари на крвника [...]“ (МК: 9)</p>
<p>књиге цароставне (х2) <i>древне књиге из давнина</i></p>	<p>„Ја мним, свети оче, да тако не пишу књиге цароставне, које су теби у завјет предане [...]“ (МК: 10) „Опанке ваља на ноге, децу у кошеве, па за патријархом у нову слободну земљу, да се не би изгубила вера. Тако је воља светог оца, а и књиге цароставне веле да то ваља чинити“. (МК: 12)</p>

<p>кобити²⁸ огњиште <i>клети, призивати зло, несрећу</i></p>	<p>„Она махну штапом другом сину да јој потури столицу до домаћинске: женска је страна иако мајка, неће да коби праг и огњиште“ . (МК: 168)</p>
<p>кобити праг <i>клети, призивати зло, несрећу</i></p>	<p>„Она махну штапом другом сину да јој потури столицу до домаћинске: женска је страна иако мајка, неће да коби праг и огњиште“ . (МК: 168)</p>
<p>кобити слеме²⁹ <i>клети, призивати зло, несрећу</i> кобити (чију) кућу <i>клети, призивати зло, несрећу</i></p>	<p>„Људи тихо плакаху осим јединога домаћина који није у том тренутку ваљао да коби слеме“ . (МК: 146) „– Не кобите ми кућу и не турајте ме у причу!...“ (МК: 184)</p>
<p>ко зна шта носи дан а шта ноћ <i>пословица</i> <i>нико не зна шта нас чека у насту- пајућим данима</i></p>	<p>„Ко зна шта носи дан а шта ноћ: ви-ди он и братске побуде и осећа стварност – нека детињи Крсто кад му је он, Раде, брат...“ (МК: 180)</p>
<p>колачити очима <i>бечити се, правити фацијалну грима- су очима</i> колико је неко дуг <i>читавом дужином</i></p>	<p>„Још не беше пијан, али почео да колачи и крвави очима, а да потмуло као из каце проговара“ . (МК: 84) „Међутим, он је и у ходу био у полусну и ништа није чуо, те кад стигосмо на поточину код Кривога ораха, где се у глухо доба нашим сељанима показују свакојаке прикојасе, испружи се преко ње у снег колико је дуг, ипак не испутивши пушку“ . (МК: 216)</p>
<p>ко преломио моју ријеч, преломило му се свако добро <i>заклетва: ко се оглуши о оно што сам рекао/рекла, нека му све по злу крене</i></p>	<p>„И: ко преломио моју ријеч, преломило му се свако добро, а ово нека му је проклето и овога и онога свијета!“ (МК: 172)</p>

²⁸ Видети: **кобити**, -им несвр. **а.** (некога, нешто) *слутити некоме или нече-му зло, несрећу, нестанак, смрт.* – Што ми кобиш сина?; **б.** *слутити, предвиђати неко зло, несрећу.* У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 547.

²⁹ Видети: **слеме** јек. **слѐме**, – ена с **1. а.** *спој бочних страна крова куће; б.* *грѐда која се пружа тим правцем и на коју се наслањају кровне површине куће;* **в.** *фиг. кров, кућа.* – Ми пуштамо свакога под своје слеме. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 1238.

<p>кора хлеба <i>врло мало хране</i></p>	<p>„Миљко пониче главом као човек који је свестан своје рођене беде, а остали га погледаше готови да се не љуте више на њега, само кад је овако јуначки дао повод да више не вадају по Козареву турске хатове, па било и трећи дан имали кору хлеба“. (МК: 34)</p>
<p>крвавити очима <i>пасти у јарост, претећи кога гледати, разбеснети се</i></p>	<p>„Још не беше пијан, али почео да колачи и крвави очима, а да потмуло као из каце проговара“. (МК: 84)</p>
<p>крваво је коме на души <i>тешко је и мучно коме</i></p>	<p>„Крваво је на души јунаку“. (МК: 62)</p>
<p>крв вас попила <i>клетва</i></p>	<p>„– Па ће је?... Попила си је сама, попили сте је ви у кући, крв вас попила!“ (МК: 21)</p>
<p>кресати истину у очи <i>говорити коме истину отворено, у лице, без устезања и задршке, без длаке на језику</i></p>	<p>„Зато је био отворен, кресао истине у очи и често без муке извалио и такву ствар за коју би други ко било после новог изласка сунца био дочекан плотуном...“ (МК: 90)</p>
<p>криво кога погледати <i>погледати кога завидно, прекорно, непријатељски</i></p>	<p>„А сад: ко те од овога часа у овој кући буде прекорио, криво погледао, или те увриједио ђелом и ријечју – не имао, Госпoде Боже, ни бијела данка ни мојега проштења“. (МК: 154-155)</p>
<p>крсно име (х2) <i>или крсна слава, прославља се само међу Србима. У питању је светац, заштитник породице, који се сваке године слави и преноси се са оца на сина.</i></p>	<p>„Дошло му најзад тешко и од тољаге и за кућу и злосретно крсно име које ће се крвљу а не вином прелити“. (МК: 30) „При оваквим трабуњањима жена и деце дочекао је колашински кнез навечерје свога крснога имена“. (МК: 50)</p>
<p>крст часни (х2) <i>најсветији знак и симбол хришћанске вере</i></p>	<p>„Народе и ђецo моја! С вама сам се рoдио, живио и трудио се за вас и крст часни“. (МК: 13) „Да трпе, очисте своје душе и сачувају ову нејач и крст часни“. (МК: 105)</p>
<p>крупно зборити <i>гласно, јасно, важно и паметно говорити</i></p>	<p>„Крупно зборе као да се дозивљу с брда на брдо и све некако певајући“. (МК: 60)</p>

<p>кршити бесу <i>кршити дато обећање, прекршити дату реч</i></p>	<p>„Али Јосиф закључао врата, принео домаћину грлић под коталац и опомену га на тај начин да не крши арнаутску бесу“ . (МК: 243)</p>
<p>Куда ће ти душа?! <i>реторско питање којим се изражавају у исто време неверица и разочарање због нечијих поступака, као и опомена особи да то неће изаћи на добро.</i></p>	<p>„Али погледај ову ђецу, ове анђеле божје, куда ће ти душа?!“ (МК: 33)</p>
<p>куд би ми/нам образ <i>реторско питање којим се говорник пита шта би било са његовим/њиховим образом да...</i></p>	<p>„Куд би нам образ испред твојега Милана да остане непонуђен и без вечере, [...]“ (МК: 201)</p>
<p>кућити кућу <i>опремати кућу, богатити се, стицати иметак</i></p>	<p>„Запели они с њом, а Бог помогао. Полако, полако па се поново кућа почела кућити“ . (МК: 169) „– [...] Нека свако кући своју кућу...“ (МК: 170)</p>
<p>кућни праг <i>поетска синтагма којом се именује дом</i></p>	<p>„Други се веселио и заплакао кад је она у невестинском руху пољубила кућни праг, а он, отац, није за то ни знао...“ (МК: 56)</p>
<p>Л</p>	
<p>лаке руке бити/чинити шта (x2) <i>без осећаја одговорности; олако; без гриже савести</i></p> <p>ламати чије шљеме <i>растурати чију имовину, заоставшину, наследство</i></p>	<p>„Генерал Шњарић, [...], мирно је седео у Митровици крај Косова као дивизијски заповедник и по наговору месних бегова лаке руке издавао дојучерашњим качацима отворене заповести [...]“ (МК: 79) „[...] оштетиће га, узеће више и боље као што је дан бео!... Хоће, јер ено како прима лаке руке бољу њиву и коју козу више“ . (МК: 180) „Крсто дијете, шта сте мени за укуп одредили, кад сте тако домаћински почели да ламате очево шљеме?...“ (МК: 181)</p>
<p>лепа као за урок <i>изузетно, нестварно, готово природно лепа</i></p>	<p>„Отмена као да је вајана, у бујном обличју, поносна а да не може бити корена, а лепа као за урок и туђу по-маму“ . (МК: 134)</p>

лепа као јабука <i>веома лепа; једра</i>	„За живота се стари Кривчевић није много радовао ни ваљаном сину Симијону, ни лепој као јабуци најстаријој кћери“. (МК: 65)
лепотница на гласу <i>чувена лепотица</i>	„Била је то на гласу лепотица “. (МК: 130)
лијепога ми дина ³⁰ <i>заклетва</i> <i>зазивање муслиманске вере као јемца</i> <i>да је оно што се говори истинито</i>	„[...] – докле ови твој Милан буде ишао с тобом, лијепога ми дина , ћерај коња колико ти драго и не бој се да ће те оставити на путу!...“ (МК: 227)
Љ	
љута сиротиња <i>изузетно сиромаштво; беда</i> љуто се крвити <i>улазити у отворене сукобе, ратова- ти, обрачунавати се</i>	„Ако не умједнемо дочекати како требају, опрошћавај: планина смо и сиротиња љута ; али срцем хоћемо, знадни“: (МК: 39) „Тврдо држе све четворо поста и љуто се крве са сваким ко то жели...“ (МК: 60)
М	
мајка му стара <i>узречица, поштапалица</i>	„Чекни мало, мајка му стара ... Дуга је ноћ, биће времена за јело...“ (МК: 252)
мерити коме залагаје <i>злурадо посматрати колико ко једе</i>	„Не може она да јој дечи мере залагаје и да прве вазда пружа другој, туђој донекле, да је само не би прекоравали“. (МК: 171)
мерити танко <i>прецизно мерити</i>	„ Мери танко , јер је домаћин, јер је примио на себе велику одговорност“. (МК: 180)
метнути главу у торбу <i>изложити се опасности, ризиковати</i> <i>властити живот зарад кога или чега</i>	„У Колашину смо... А то може да осети само онај кога је невоља нагнала да за владавине Абдула Хамида метне главу у торбу и прође кроз по злу чувена села Ђерекаре и Црниш у Рашкој Области, или Истиниће у Метохији“. (МК: 204)

³⁰ Видети напомену бр. 2.

<p>мимо свијет учинити шта <i>учинити нешто на начин који није у складу са обичајима који владају у одређеној друштвеној заједници</i></p>	<p>„О њему је остала прича да му је највеће весеље било да дочека госта мимо свијет...“ (МК: 250)</p>
<p>мицати/макнути се коме с очију <i>изаћи из чијег видокруга, склонити се/склањати се од кога, избегавати кога</i></p>	<p>„– Шта гледаш? – повикну ми он. – Ако си тај, скини ту бунду и огрни дората, а ако нијеси, мичи ми се с очију!“ (МК: 227)</p>
<p>мркнула је коме св(иј)ест (x2) <i>пао је у несвест; обезнанио се (од страха)</i></p>	<p>„За причу је где би је он све нагнао да прође и да јој се, кад се на дугом путу умори, не скине са рамена нити где је дупке наниже да човеку мркне свест“ . (МК: 217) „Рекао сам ти вазда на испраћају: не усједи се у Биограду, не зачами по свијету, е ћеш обогалити као нико твој, да те последије дижемо на коња као снашу, а покрај провалија вежемо очи да ти не мркне свијест“ . (МК: 250)</p>
<p>Н</p>	
<p>на брзу руку учинити шта <i>хитро, брзо, брзоплето учинити шта</i></p>	<p>„Зато се опет на брзу руку пажљиво оденула, пристојно забрдила и тек онда пошла“ . (МК: 175)</p>
<p>навршило се време <i>дошао је час</i></p>	<p>„Па је још озбиљно уверавао како се навршило време да се збуди по оној народној: „Од зла рода да није порода, од зла дела нек није колена...““ (МК: 79)</p>
<p>на гласу (нпр. момак, човек, јунак) <i>чувен, познат</i></p>	<p>„Био је момак на гласу“ . (МК: 44) „Пре три године на Велики Петак освануо је у овом истом манастиру по позиву кнеза и проте колашинскога Иван Војиновић из села Воћника у Дреници, на гласу човек и јунак и још из чувене куће“ . (МК: 62) „Дан Кајгаз био је већ на гласу јунак и најлепши човек у Подгору, управо неодољиве спољашњости за жене“ . (МК: 73)</p>
<p>на дуго и широко (причати) <i>опиширно, лагано, са задовољством и без журбе причати</i></p>	<p>„После ће причати на дуго и широко а сад нека беже“ . (МК: 29)</p>

<p>назвати коме Бога (x2) <i>јавити се коме, поздравити кога</i></p>	<p>„Чим је ушао у кућу, почео је зверати као нездрав, не називљући Бога, не поздрављајући госте“. (МК: 29) „Рачунам да ћемо човека грдно оштетити, па само назвах Бога и разми- нусмо“. (МК: 246)</p>
<p>назвати коме добро вече <i>јавити се коме; у питању је вечерњи поздрав</i></p>	<p>„Станислав Косибара униће унутра, не прислонивши по обичају штап уз врата и назва добро вече“. (МК: 154)</p>
<p>на једване јаде <i>са тешком муком и напором, једва</i></p>	<p>„Тако бих га ја чешће подмлађивао, да бих после тога изненадно подранио из села, наравно на другом коњу и са другим пратиоцем, да ме види тек после месец-два дана и да ми на једване јаде опрости тек на вечери у својој кући...“ (МК: 213)</p>
<p>намера је кога намерила <i>Божја промисао, усуд или случај комедијант хтели су да буде како је било</i></p>	<p>„Но кад већ осети да нема што више да ређа, он одједном преврну кожух, узне жалостиван изглед и стаде живо да казује зашто га је овамо намера намерила“. (МК: 26)</p>
<p>напокон вам било! <i>напослетку; иза свега што је било; на крају крајева</i></p>	<p>„Напокон вам било! [...] Напокон вам било ако хоћете да се дијелите!“ (МК: 170)</p>
<p>на правди Бога <i>каже се када се са неким честитим и недужним створењем неправедно поступа наочиглед свих, без страха од Бога и његове одмазде</i></p>	<p>„Осим два човека, њега цео овај свет презире и ненавиди на правди бога“. (МК: 63)</p>
<p>на равној нози <i>равноправно</i></p>	<p>„Расположен беше и Војин Ковачевић. Сркуташе лагано добро подримско вино као у својој кући и разговараше са свима, мирно али и на равној нози“. (МК: 91)</p>
<p>на своју руку <i>самоиницијативно; особено; на власити, специфичан, себи својствен начин</i></p>	<p>„Осим тога, Војин Ковачевић је имао духа и ведрине. Храбар без показана, филозоф на своју руку, [...]“ (МК: 89)</p>
<p>насмејати се у грохот <i>насмејати се гласно, грлено</i></p>	<p>„Па се у грохот поново насмеја да би нашао какав излаз за обојицу: [...]“ (МК: 94)</p>

наћи души одишке ³¹ <i>наћи себи олакшања, опустити се, одахнути</i>	„– Тек вазда по нешто да ја мојој души не можем никад наћи одишке ...“ (МК: 57)
наћи се коме на невољи <i>бити уз кога у тешким тренуцима</i>	„Вучитрнци кнеза беху на време известили да се прихвати и чека, па још пре капетана стиже неколико ага да би се човеку нашли на невољи , кад су га већ сами наговорили на ово одметање“. (МК: 38)
наћи се на грдној невољи <i>наћи се у тешкој, незавидној ситуацији</i>	„Као смуклови жедни ракије, а као вуци облапорни кад су испод стрехе видели још свежу брављу кожу, ови се људи одиста нађоше на грдној невољи и почеше да премишљају шта да се ради“. (МК: 184-185)
научити књигу <i>завршити школу; стећи образовање; описменити се</i>	„Син јој растао, научио књигу , замочио се, а она све јача, веселија и раднија у кући“. (МК: 145)
на чији рачун учинити шта <i>учинити шта на чију штету; испоставити своје трошкове другоме</i>	„Хеј чујте и разберите, колашински крчмари: дајте Јевту Радашиновићу из Вељега Бријега да на мој рачун попије које отрове...“ (МК: 221)
нашалити се на нечији рачун <i>збијати шалу са ким; извргавати смешу чије особине</i>	„Није избегавала момке, није се увијала од њих ни по усамљеним местима; но зато опет није се нико и никад могао нашалити на њен рачун “. (МК: 134)
нашла је кога жалост <i>неко је остао без члана породице или блиске особе па тугује за њим/њом, у жалости је</i>	„Но нашла нас жалост ; умрла је једна наша одива“. (МК: 56)
неарно ³² јој било и напокон <i>нека јој је на зло</i>	„Ево... купила бака и теби... Не љути се... знаш, стара баба па заборавила... неарно јој било и напокон! ...“ (МК: 164)
не било злијех очију <i>каже се против урока, да се отера зло, јер су очи познате као огледало душе, а она је та која благослови или куне</i>	„Море устајте, Немањићи, да видите, не било злијех очију! “ (МК: 243)

³¹ У савременом стандардном српском језику каже се 'наћи/дати души одушка'.

³² Од 'арно', у значењу 'добро' изведена је реч 'неарно', што би значило 'лоше'. У питању је стара словенска реч коју још увек срећемо у македонском и бугарском језику.

<p>(не) бити при себи <i>изгубити контролу над собом; изгубити моћ расуђивања; понашати се инстинктивно, нагонски, заумно</i></p>	<p>„Као на жени која није при себи, или која је бескрајно убога, па јој није стало до одевања“. (МК: 130) „Намргођено би спустио покривен путир на разваљени олтар, обукао стару одежу, стао да метанише у тој рушевини, плачући и јекћући као да није при себи“. (МК: 162)</p>
<p>(не) бити човек <i>(не) бити хуман, племенит, саосећајан</i></p>	<p>„Он рече да је земља, где се човек родио, светиња. Ко је оставља, тај нема ни крста ни поста. Тај није човек, но је бесан пас који лута по незнани да отрује где год дође“. (МК: 13)</p>
<p>не видети кога ни очима <i>не подносити кога, не трпети кога</i></p>	<p>„Тај зликовац данас тобож проказује властима јатаке, али по свој прилици све оне који Фериза ни очима нису видели“. (МК: 231)</p>
<p>не дати ни четири паре за шта <i>не марити за шта, не обраћати пажњу на шта, не придавати чему значаја</i></p>	<p>„[...] он је умео да господски преко рамена погледа сваку арнаутску напућеност и изазваним лаким осмехом преко усана покаже како за ту њихову раду не даје ни четири паре“. (МК: 90)</p>
<p>не дочекати ни прве певце <i>врло рано, сабајле, у зору, пред свитање</i></p>	<p>„Невероватно, али преда мном ваистину стојаше огромна појава Попа Војковчанина, онога вечерашњега самртника, за којег сам излазећи из собе мислио да ни прве певце неће дочекати!...“ (МК: 200)</p>
<p>нежељени гост – грђи од Татари <i>пословица</i></p>	<p>„Нежељени гост – грђи од Татари...“ (МК: 198)</p>
<p>не зна ракија шта хоће кадија <i>не зна се ко шта хоће</i></p>	<p>„Мучни су, буљугбаша, ови наши сабори: не зна ракија шта хоће кадија...“ (МК: 61)</p>
<p>нека је коме проста крв <i>опрашта се коме убиство ближњега</i></p>	<p>„– Убиј, убиј, нека ти је проста крв!...“ (МК: 151)</p>
<p>нека је коме просто (x4) <i>прашта се коме</i></p>	<p>„Али ја сам њега убио а не он мене: Курто, брате рођени, сад ћемо се угријати и измирити – просто нека је и Скендеру а и мени за овако убијање уочи божјега дана...“ (МК: 108-109) „– Нека је просто – узбуђено одговори домаћин: – још за једну главу нашу, али ово што тражите, не могу дати!...“ (МК: 148) „Богом, законом и људима нека је просто“. (МК: 152)</p>

<p>нека је коме халал³³ <i>нека је коме опроштено; праштам ти; нека ти буде</i></p>	<p>„[...] иди на оно мјесто – остале су ми пуне бисаге новаца за војску. Ако их нађеш, нека су ти халал, а ако не – онда се опет наврати до мене да ти још нешто дам...” (МК: 190)</p>
<p>некоме је нешто на срцу <i>некога нешто мучи, притиска му душу</i></p>	<p>„[...] па би му доња усна и подрхтавала да је мушки није стиснуо на горњу и покрио седим брковима: ни дрво ни камен да не би спазило што му је на срцу...” (МК: 150)</p>
<p>нема друге <i>нема другог излаза, нема другог решења</i></p>	<p>„И ви да јој опростите. Заповиједам!... [...] Нема друге!!!“ (МК: 154)</p>
<p>нема живе душе <i>нема никога, пусто је</i></p>	<p>„Падине су врло стрме, дубодолине страшне, а беспуће као да у околу нема живе душе“ (МК: 236-237)</p>
<p>нема коме равнога <i>неко је изузетан, без премца</i></p>	<p>„[...] Војину Ковачевићу није било равнога“ (МК: 88)</p>
<p>немало тебе! <i>клетва неко се куне у сам живот, да умре, да га нестане</i></p>	<p>„Немало тебе, скорелјачо проклета...” (МК: 21)</p>
<p>немати ни крста ни поста <i>немати светиње, не веровати ни у шта</i></p>	<p>„Он рече да је земља, где се човек родио, светиња. Ко је оставља, тај нема ни крста ни поста“ (МК: 13)</p>
<p>немати срца <i>бити безосећајан, свиреп</i></p>	<p>„Седам удовица што их имам у кући – седам је невоља и беспамети, седам јадница које више немају срца, нити га могу имати: пријатељи, до Бога вас молим, примите и склоните Вучицу!...” (МК: 152)</p>
<p>нема шале (с неким) <i>ситуација је озбиљна; има се посла са крутом, нефлексибилном, ригидном и строгом особом</i></p>	<p>„Видех да с њиме нема шале, те пристајох на месту читава три часа, докле му није пало на памет да ми приђе и да ме поведе у ову колибу колико да се мало откравим“ (МК: 42)</p>

³³ **халал**, -ала м = **алал**, -ала м [тур. helal од ар. halal] **1.** благослов, опроштај. **2. а.** имовина стечена поштеним радом; **б.** оно што је вером допуштено. **3.** опрост (-ти вера). • ~ **ти било** праштам ти, ~ **ти вера!** свака ти част!; супр. **харам** (в.). У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 1365.

не мијењати прага <i>не мењати породицу, не преулавати се</i>	„– Овако је од Господа Бога речено, а ја сам се једном вјенчала и не мијењам прага! ...“ (МК: 144)
не мили се коме <i>нема ко воље, нити жеље</i>	„ Не мили ми се више другога коња да узјашем“. (МК: 212)
(не) остати коме дужан <i>реваниширати се коме, осветити се коме</i>	„ Али му ни Крсто дужан не остаје “. (МК: 180)
(не) полази коме шта за руком <i>не успева ко у некоме науму</i>	„Само би прави домаћин, Кариман Кошутан, [...], хтео да изгледа ожалошћенији. [...] Тек му то не полази за руком “. (МК: 173)
не помаљати се/не помолити се коме на очи <i>не излазити/изаћи пред кога, не суочити се са киме</i>	„Ако му разминеш кућу кад је време ручку или конаку, више му се немој на очи помаљати , веће му срамоте и увреде не можеш нанети“. (МК: 245)
не хитајте као по мећави у плијевне за сламу! <i>пословица</i> <i>журити где; нестрпљиво се упутити; хитати</i>	„– Станите, људи браћо! Не гријешите своје душе и не хитајте као по мећави у плијевне за сламу! “ (МК: 102)
Ни Бог душу на брзину не вади <i>пословица</i> <i>превелика журба не даје добре резултате</i> ³⁴	„ Ни Бог душу на брзину не вади, сједни! “ (МК: 40)
ни дао Бог! <i>узречица</i> ни за урок <i>ни у ком случају</i>	„– Не ја, пашо, ни дао бог : чујеш ли, Џанкове ми душе, на дин су се привољеле!“ (МК: 266) „Нека ни за урок не остане од тога проклетога накота, који би се опет помамљивао и бриге им задавао!...“ (МК: 174)
ни Ибар га не може опрати <i>неко је изузетно поган и лош човек</i>	„А причали су да је човек мучан и осорљив, особењак и набусита љутица: плане за ситницу на ловца, изружи га да га ни Ибар не може опрати , па избаци из дружине као неку никоговињу“. (МК: 42)
није ти на мјесту <i>не приличи ти, није у реду</i>	„– Није ти на мјесту , ја ти то као свештеник кажем!“ (МК: 101)

³⁴ Упореди са једном другом пословицом, која гласи: „Што је брзо, то је кусо“.

ни колико је опна на луку <i>нимало или врло мало</i>	„Између наших вјера нема ни колико је опна на луку , а она се ту велича...“ (МК: 232)
ни крив ни дужан <i>не својом кривицом, невин настрада-ти</i>	„Да ни крив ни дужан погине овакав детић, овакав понос и куће и села.“ (МК: 144)
Њ	
О	
обадва ти свијета <i>заклетва</i>	„Доцкан је и заборави ме кад умрем, обадва ти свијета! “ (МК: 48)
обијати с мора на Дунаво <i>потуцати се по свету, скитати, лутати</i>	„Да те је мајка срећна родила, ти не би обијао с мора на Дунаво , но би мајци чувао овце по Куртову Гробу и Смилову Лазу иза Млијечњака“. (МК: 222)
обијелити образ <i>вратити част и поштење</i>	„– Шта ћеш то, грдан не био, Злице!“ „– Да обијелим образ , иако су Турци, Љутице“. (МК: 119)
облапоран као вук <i>алав, незасит</i>	„Као смукови жедни ракије, а као вуци облапорни кад су испод стрехе видели још свежу брављу кожу, ови се људи одиста нађоше на грдној невољи и почеше да премишљају шта да се ради“. (МК: 184-185)
обратити пажњу на кога, на шта <i>припазити на кога, на шта; имати кога/шта на оку, у фокусу</i>	„Радно је доба, па све на њиви и гумну, његови укућани не обраћаху толику пажњу , јер бејаху у веровању да њему не може бити ништа“. (МК: 117)
обузео је кога огањ <i>обузела је кога велика страст, занос</i>	„Кад на чардаку веза Коса Смиљанића и „пјева из грла бијела“, да је сердра обузео такав огањ , те је заборавио рашта се ту нашао, па занет у карасевдах попут каква тетреба на високој букви „све палио двије кубурлије“, докле га Власи нису жива ухватили, [...]“ (МК: 245)
огр(иј)ешити душу (x2) <i>неправедно се понети према коме у каквој ситуацији</i>	„Али у оваквим околностима и тренуцима сваки јахач од већега искуства нагонски прво погледа коња и то са страхом. Можда га је прегнао, можда одвише преморио и огрешно своју душу према најплеменитијој животињи и великом својем пријатељу“. (МК: 196)

<p>огријало је кога сунце <i>обрадовало је некога нешто, прилике су постале повољне</i></p>	<p>„Ради смо као и вазда царском човјеку: да и нас кадгођ сунце огрије...“ (МК: 39)</p>
<p>огријешити се о кога <i>скривити шта коме, причинити коме какву неправду</i></p>	<p>„Зато су оваки пред тобом били: хтјели би да те весело дочекају, а опет да се не огријеше о мене... кад ми није до весеља?...“ (МК: 56)</p>
<p>од Бога му берићет³⁵ <i>благослов, жеља нека му Бог да благостање</i></p>	<p>„– Е, од бога му берићет, нека се роди и по шуми, али нека иде к врагу: Абазе, одвише су дуги наши пости, нећу ти на пасуљ, и не мењам ти <i>пасуљ за пасуљ!</i>“ (МК: 93)</p>
<p>од главе до пете/а (х3) <i>цео, сав</i></p>	<p>„Ропски услужно они је доведоше пред Фрида, који је полако одмери од главе до пете, задовољно намигну пандурима“. (МК: 80) „Но у том истом тренутку изненадни жмарци од главе до пета, у прсима као да нешто пуче као кад часовник престаје да ради, нешто ми затресе сву снагу као страшна грозница, а удари зуб о зуб“. (МК: 197) „Господин од главе до пете, али човек од народа, сељак и отмени властелин“. (МК: 265)</p>
<p>одговарати главом <i>јамчити животом</i></p>	<p>„– Јави бинбаши да ти поврати знаке, па иди у Колашин. Али ћеш ми и за свако говече рајинско одговарати главом“. (МК: 142)</p>
<p>од данас до вијека <i>заувек</i></p>	<p>„[...] од данас до вијека, остао овом приликом жив или не, Дмитар син Тањов, за себе и свој пород појас по појасу, поклања рану и своју крв Костадину сину Јевтову, кнезу кола брњачкога за љубав лијепе вјере ришћанске!“ (МК: 160)</p>

³⁵ **берићет** м тур. нар. **а.** добар принос плодова, обилан род, летина; **б.** изобиље, обиље; **в.** фиг. успех, срећа, напредак; добит; корист. У: Речник српскога језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 78.

<p>Од зла рода да није порода, од зла дела нек није колена... <i>клетва</i> <i>куне се неко у потомство, да му се затре сваки траг</i></p>	<p>„Од зла рода да није порода, од зла дела нек није колена...“ (МК: 79)</p>
<p>Од мене да ти није просто ни тога ни овога свијета! <i>клетва</i> <i>увреда је толика, да се неке не жели опростити нити на овом, нити на оном свету</i></p>	<p>„– Анатема те било и кад си ми дошао у кућу... [...] Добро, тек од мене да ти није просто ни тога ни овога свијета, а ракију носите!...“ (МК: 254)</p>
<p>однети коме вјеру <i>обећати, заветовати се</i></p>	<p>„Одмах, из овијех стопа са мојега прага нека пође доље Здравко Поповић и однесе им вјеру за мјесец дана!...“ (МК: 158)</p>
<p>од суђена дана нико не побјеже <i>нико није побегао од онога што је суђено, што је писано</i></p>	<p>„Но свеједно, од суђена дана нико не побјеже!“ (МК: 40)</p>
<p>окаљати коме/чији образ (x2) <i>осрамотити кога</i></p>	<p>„Отац га отпратио до помола и рекао савет: тешко је а образито деверство у Колашину, па нека му не окаља образ“. (МК: 44) „Не, бог је истина, другога греха нема он на души осим те срамотности којом је пијан и малодушан окаљао свој образ; ништа осим те псовке на његовој савести“. (МК: 100)</p>
<p>оквасити грло (x2) <i>попити шта (најчешће се мисли на алкохол)</i></p>	<p>„Ако је домаћин јак, не носе ништа, а ако је слаб – нико без ракије не креће: тек не пропуштају ниједну прилику да оквасе грло...“ (МК: 183) „– жељан сам грла оквасити! – настављаше он по неком својем уобичајеном реду, како се тобож мучи без пића“. (МК: 252)</p>
<p>око соколово <i>имати изузетан вид, бити оштровид</i></p>	<p>„Храбар и мудар, питом и великодушан дори и по положају, он је имао око соколово да види и слабе људе, и незгодне прилике свога доба [...]“ (МК: 87)</p>
<p>окрени, Госпode, на ону другу страну!</p>	<p>„Окрени, Госпode, на ону другу страну!“ (МК: 125)</p>

<p>окретати/окренути главу од кога <i>стидети се кога, зазирати од кога</i></p>	<p>„Нимало није бринула што свет окреће главу од ње и што је рачуна за праву уклетву и мрзост“ (МК: 83)</p>
<p>окренути разговор на шалу <i>прећи на веселе и безбрижне теме</i></p>	<p>„Беше му веома драго што не спази ниједан непријатељски поглед, па му брзо паде на памет да поштеди и њих и домаћина и да некако окрене разговор на шалу“ (МК: 92)</p>
<p>омекшати као памук <i>разнежити се, размекшати</i></p>	<p>„Сад ће омекшати као памук, те ће се он са славом моћи вратити у Вучитрн“ (МК: 41)</p>
<p>онај свет (х3) <i>свет куда иду душе након напуштања физичког тела</i></p>	<p>„Иначе поштован као светитељ и поп који може и да укуне и да с онога света поврати...“ (МК: 117) „Кад је стари прота уверавао на једном сабору у Дубоком Потоку да то освећено мазиво продире кроз кожу и на самој чеоној кости урезује Христов печат као на поскурнику, те да се и на оном свету зна ко је овамо у чијем тору био, [...]“ (МК: 121) „Значи одоцнила је, причешће је свршено а чекати до другог Великога четвртка – ох, тешко њој, може још стићи на онај свет без покајања и причешћа...“ (МК: 165)</p>
<p>осванути у новинама <i>појавити се у новинама; обнародовати шта</i></p>	<p>„Сељачке су то работе и бог да сачува да оне освану једнога дана у новинама!...“ (МК: 267)</p>
<p>осветити водицу <i>обредни верски чин очишћења</i></p>	<p>„Из суднице изиђе поп са крстом у руци са епитрахилем о врату, па приђе припремљеном столу да освети водицу“ (МК: 100)</p>
<p>осветити чије кости <i>осветити се за чију погибију; по оној старој библијској „око за око, зуб за зуб“ проливену крв наплатити крвљу</i></p>	<p>„Отворио је, ваљда, књиге староставне и прочитао да је дошло време да се укупном снагом поробљенога племена удари на крвника, [...], освете поругане кости јединога заступника својега пред Богом [...]“ (МК: 9)</p>

<p>осветити чију крв <i>осветити се за чију погибију; по оној старој библијској „око за око, зуб за зуб“ проливену крв наплатити крвљу</i></p>	<p>„Никад њихова крв није нигде пропала. Ако није могао да је освети један, светио је други: ако није могао да стигне Брњачанин, стизао је Ганић или Хамзагић, или опет Брњачанин за ове...“ (МК: 157)</p>
<p>оскрнавити земљу <i>опоганити, обесветити, десакрализовати, загадити</i></p>	<p>„А неко чудо, налик на утвару, непрестано јој и дању и ноћу дошаптавало како је за овај покор, за овај срам, за ново ропство крива баш она, Миља Пресјечанка из Колашина, јер је оскрнавила земљу, јер се погано давала свакој вери и крштеној и некрштеној...“ (МК: 84)</p>
<p>осмехнула се коме срећа <i>неко након многих претрпљених мука и покора напоскон има среће</i></p>	<p>„По општинској судници и њеном плотом ограђеном дворишту настала је чудна журба, без вике и граје, тиха и радосно озбиљна као вазда кад се измученом паћенику изненада осмехне мало вероватна срећа“. (МК: 95)</p>
<p>осрамотити чије шљеме <i>осрамотити читав род, породицу, породичну заједницу</i></p>	<p>„Виђи, виђи копилана а не сина!... Ђе ми потури и осрамоти шљеме!...“ (МК: 158)</p>
<p>оставити главу <i>погинути, настрадати</i></p>	<p>„– Ти си чула да се прича како се на оваком путу или остави глава, или задобије ђевојка... Бирај!...“ (МК: 66)</p>
<p>оставити кога на миру (x2) <i>манути се кога, престати кога узнемиравати</i></p>	<p>„– Што ме ти не оставиш на миру, дијете?“ (МК: 23) „– Немој да лудујеш и остави ме на миру!“ (МК: 74)</p>
<p>оставити коме на вољу <i>пустити кога да чини како је наумио</i></p>	<p>„Знали смо добро да му донекле ваља оставити на вољу, јер је ћудљив и лако се вређа“. (МК: 222)</p>
<p>оставити ријеч <i>укунути кога; призвати коме шта</i></p>	<p>„Није имао куд Церовић, тек му је сутрадан поклонιο гарабин и оставио ријеч да му нико паметан не сврати у кућу“. (МК: 251)</p>
<p>остати без крова (над главом) <i>остати без куће и сигурног склоништа, остати без игде ичега</i></p>	<p>„Није се могло оставити да гост не буде дочекан како ваља, па било што било. [...] Тешка народна прошлост ово је натурала готово сваком од нас, јер смо сви новосели и знамо шта је остати на друму без крова“. (МК: 203)</p>

отворити очи <i>бити опрезан</i>	„Ваља очи добро отворити! “ (МК: 101)
отићи на уроке <i>нагазити на нешто лоше; набасати на урок</i>	„Јамачно му се примиче суђени час, или је старац мало онако од болова ударио у страну, или отишао на уроке кад се онако мушки разабрао“. (МК: 159)
отићи по злу гласу <i>компромитовати се, осрамотити</i>	„И још да ведро и душевно гледа на видело божје, на људе и на своје село, па да таква благост и милост обасја све живо, и доброга и рђавога, те да би сваком двоношцу на земљи било добро и, у најмању руку: – да не би његов Колашин отишао по злу гласу и постао прокуда продевећена међу нахијама...“ (МК: 212)
отићи са чијег прага <i>напустити чији дом</i>	„... И знадните од данас до вијека да Мијат Леповић није Латинин, но кршћеник у име божије. Не може он пожељети сретнога пута онима који газе православну вјеру и отиду човјеку с прага без ручка“. (МК: 260)
отићи у крв <i>починити злочин, убиство</i>	„Иако је млађи, од старих је слушао да људи свему могу да нађу крај и ред, и да је њихова дужност да ришћанској руци не даду да отиде у крв! “ (МК: 148)
оћерати кога на вјешала <i>нанети коме велико зло, бити виновник нечијег страдања и смрти</i>	„ Нијесам никога оћерао на вјешала? “ (МК: 102)
П	
пала је коме тама на очи <i>разјарио се ко, разбеснео се, наљутио, губи контролу над собом</i>	„ На очи ми је пала тама , а огањ ме сподбио“. (МК: 46)
пала је о чему реч <i>почело се причати о чему</i>	„Брзо браћа одлучила да се одвајају кад је већ о том пала реч! “.
пало је коме шта на памет (x13) <i>(до)сетио се ко чега; (при)сетио се ко чега</i>	„Запали свећу, почне да се моли богу и свецима, али му падне на памет да је сам, да његова деца, доле у кући, свакако и не знају да имају оца“. (МК: 55) „А барјактар би се насмејао кад год би му ово пало на памет! “ (МК: 87)

	„Беше му веома драго што не спази ни један непријатељски поглед, па му брзо паде на памет да поштеди и њих и домаћина и да некако окрене разговор на шалу“. (МК: 92)
пало је коме шта у дио <i>остављено је коме шта у аманет, наследио је неко нешто, додељено је коме шта, дошао је ко до чега</i>	„Онда ево: ја сам ти пао у дио! ...“ (МК: 181)
пасји син <i>псовка, пејоратив</i>	„А, вала, ко овом свецу не вјеровао, не био Турчин, ни турски син, но скапао као најкрмскији и пасји син : иншалах и амин!...“ (МК: 233)
пâс појасу прича <i>један нараштај прича другоме</i>	„Најзад му патријарх рече да је од агарјанских старешина наређено да народ вером преврне, али ће он, у случају непослушности, [...], призвати проклетство, те да од Колашина поста не сиње море, да пâс појасу прича за његову непокорност...“ (МК: 11)
пасти коме у руке <i>бити у чијој власти, бити на милост или немилост препуштен коме</i>	„ Пао домаћину у руке и овај му нашао нешто фишека“. (МК: 243)
пасти на крв <i>пред смртном опасношћу потражити спас тамо где се у нормалној ситуацији то никада не би чинило</i>	„Чак су и Арнаути, пали на крв , бежали к њему да се склоне. [...] Кад су пали на крв , па их власт и крвник погнали, побегли су к њему у Брњаке. Јер су крвни рођаци“. (МК: 242)
пасти на постељу <i>тешко се разболети, онемоћати</i>	„Занемогоао нешто Гвозден Компирица, вукао се тако неколико дана по својој окутњици и најзад пао на постељу “. (МК: 117)
пије као неман <i>изузетно пуно пије, пије без мере и задршке</i>	„Домаћице им спремају саборске цигваре а они пију као немани “. (МК: 60)
писнути као гуја <i>огласити се криком услед беса или каквог запрепашћења</i>	„Примеривши га још једном од јеменија до смешне кићанке, Богдана писну као гуја , потрча те заклони снагом своје дијете и шчепа из огњишта велики ожег“. (МК: 123)
пити наискап <i>пити у једноме даху, испити све, до дна, без станке</i>	„ Он је пио наискап и захтевао то исто од мене“. (МК: 215)

<p>платити/плаћати крв (х2) дати новчану надокнаду за почињено убиство породици страдалог</p>	<p>„– Не љути се, ђедо, жив ти ја: – ја убих Турчина! Ено, лежи на сокаку!... – Срећно ти било, синко!... Има доста Влашковића да плате крв!“ (МК: 115) „И тек много доцније, кад је почео помишљати о синовима, послао је у Малисеју људе за умир, платио крв и вратио пушку...“ (МК: 243)</p>
<p>плаћати божје Богу а цареву цару уредно извршавати обавезе и задужења, како световна, тако и духовна</p>	<p>„Остало му још да се у добру не понесе, као што се некад ни у злу није поништио, да чува кућу и децу, да плаћа божије Богу и цареву цару“. (МК: 212)</p>
<p>плашити се за чију главу бојати се за чији живот, стрепети над ким</p>	<p>„Па ми жао што пода мног није никакав плаховит пунокрвац, који би низ пут везао колаче као под свирком свадбених бубњева да се старац непрестано буде плашио за синовљеву главу низ оваке сурдулине“. (МК: 260)</p>
<p>пљунути на нечије сиједи косе омаловажити неку времешну особу; презрети мудрост и искуство старијих</p>	<p>„Ко ме не послуша, ко пљуне невјерством на сиједи косе моје, ниједна земља кости да му не прими.“ (МК: 14)</p>
<p>повикати у глас повикати у исто време</p>	<p>„– Трипко! – повикаше сви у глас, и поп и председник из гомиле“. (МК: 102)</p>
<p>повраћати/повратити душу оправља се ко, долази к себи; враћа се коме снага</p>	<p>„На крају разоружани и застрашени Радојица повраћа душу из мешине на колену хајдукову“. (МК: 209)</p>
<p>погазити очево име осрамотити оца/родитеље</p>	<p>„Не дам да ми се погази очево име...“ (МК: 22)</p>
<p>погазити (чији) закон (х2) не (ис)поштовати чије обичајне кодексе</p>	<p>„[...] како би нас обојицу сјутра, кад бисмо остали живи, ова моја снаја орјаткиња прекорила што смо јој закон погазили: да не постави совре кад су јој гости прешли преко прага!...“ (МК: 201) „Поколебали се и опсађивачи и позвали старце да кажу како пише у закону Леке Дукађинца. [...] Да се не погази закон“. (МК: 243)</p>

<p>погледати кога попреко <i>погледати кога прекорно, са пребацивањем</i></p> <p>погледати кога с висока <i>погледати кога с презиром и омаловажавањем</i></p>	<p>„Погледају се само попреко два Арнаутина и – плане пушка као од шале!“ (МК: 77)</p> <p>„Рако их из реда поче с висока погледати, злурадо и задовољно, само што им не проговори као и брату – желе ли још штогод од њега“. (МК: 33)</p>
<p>подвити реп <i>покуњити се; притајити се</i></p>	<p>„Рађаше то само да је у работи, зар да не гледа својега страшнога мужа, чија јој се осенчена прилика, час светлија час мрачнија, чинила као да није човечја него онога што је подвио реп и плази свој нечастиви језик тамо негде по Беримском кршу – камен му под лево колено!“ (МК: 20)</p>
<p>поделити мегдан <i>сукобити се; борити се; изаћи на двобој</i></p>	<p>„Па Лалошу хабер истурио: у недељу која прва дође, кад Млијечњак сунце обаспе, да се обојица на Доброј Води сретну и мегдан поделе“. (МК: 230)</p>
<p>подићи главу <i>осоколити се, повратити (изгубљено) достојанство</i></p>	<p>„Ех, није то ништа што је мој син погинуо на твојем прагу. Подигни главу и не жалости се, јер ја имам још синова, а ти побратима, [...]“ (МК: 176)</p>
<p>подићи глас (x2) <i>почети гласније причати</i></p>	<p>„Она га прибрано одмаче, па још више подиже свој глас: [...]“ (МК: 172)</p> <p>„Она то опази па ми приђе ближе и подиже глас: [...]“ (МК: 247)</p>
<p>подићи се на ноге <i>устати</i></p>	<p>„Али старац дубоко хукну, подиже се на ноге и тврдо рече: – За мном, Вучице!“ (МК: 153)</p>
<p>подишли су кога жмарци (x2) <i>најежио се; срси су га спопали; узбудио се</i></p>	<p>„Малишана подиђоше жмарци и он се стресе, па промрмља самоме себи, колико да се како било осоколи: [...]“ (МК: 114)</p> <p>„Кад пред домаћина спустише гласовиту чашу, мене подиђоше жмарци“. (МК: 252)</p>
<p>под једним шљеменом остати <i>остати у истом домаћинству, у истој породичној заједници</i></p>	<p>„– А ја, Раде, – почео он нежно и готово тужно кроз усиљени осмех: – мислио до вијека остати с тобом под једним шљеменом“. (МК: 178)</p>

<p>под старе дане <i>у старости</i></p>	<p>„Па сад ова трећа и најтежа рана под сасвим старе дане, јер је дукат година не баш тако скоро навршио“. (МК: 156)</p>
<p>појас по појасу <i>с једне генерације на другу, с колена на колена</i></p>	<p>„[...] од данас до вијека, остао овом приликом жив или не, Дмитар син Тањов, за себе и свој пород појас по појасу, поклања рану и своју крв Костадину сину Јевтову, кнезу кола брњачкога за љубав лијепе вјере ришћанске!“ (МК: 160)</p>
<p>покајати грех <i>испаштати за властите грехе</i></p>	<p>„Кад је дошао кући, најстарија снаха му казала да су укућани одржали веће и пресудили: дали Вучици конопац у руке, изагнали из куће по свима старим обредима и упутили је у осоје да се обеси и покаје грех“. (МК: 152)</p>
<p>поклонити/поклањати коме чију крв <i>опростити коме чије убиство</i></p>	<p>„А знали смо да се још сасвим недавно у овом крају и крв поклањала кад се овако у кућу дође...“ (МК: 146) „[...] домаћине, поклони нам крв вашег братанца!“ (МК: 147) „– Али, честита браћо и људи наши, наша породица не може поклонити ову крв!“ (МК: 147)</p>
<p>поклонити рану и своју крв <i>опростити коме што га је ранио и пролио му крв</i></p>	<p>„[...] од данас до вијека, остао овом приликом жив или не, Дмитар син Тањов, за себе и свој пород појас по појасу, поклања рану и своју крв Костадину сину Јевтову, кнезу кола брњачкога за љубав лијепе вјере ришћанске!“ (МК: 160)</p>
<p>полагати наду на кога, на шта <i>веровати у кога, уздати се у кога, рачунати на кога</i></p>	<p>„Био он на кнежинском седнику код Крња, негдашњих дворова Краљице Брњаче, и заспорио са младим кнезом Костадином Ковачевићем, [...] на којег су у целом Колашину полагане велике наде“. (МК: 156)</p>
<p>померити памећу (х2) <i>полудети</i></p>	<p>„Зорно би кнезу од самога себе: једва два заостала предња зуба задржаше страшну помисао да рекну светоме оцу како је он издајник и отпадник и како је памећу померио – [...]“ (МК: 11) „Што си се смрзао и гледаш у мене као да си померио памећу?“ (МК: 67)</p>

<p>понети се у добру <i>узохолити се</i></p>	<p>„Остало му још да се у добру не понесе, као што се некад ни у злу није поништио, да чува кућу и децу, да плаћа божије Богу и царево цару“ . (МК: 212)</p>
<p>поништити се у злу <i>морално поклекнути у тешким временима</i> по образу је кога благо ошинуло <i>осрамотио се ко, изгубио је част и достојанство</i></p>	<p>„Остало му још да се у добру не понесе, као што се некад ни у злу није поништио, да чува кућу и децу, да плаћа божије Богу и царево цару“ . (МК: 212) „Град им се у пакао претворио, а по образу благо ошинуло, те један мимо другога појурили горе ка Калудри“ . (МК: 122)</p>
<p>попадати/пасти/падати с ногу <i>страшно се уморити, бити на ивици снаге</i></p>	<p>„Жене да падају с ногу само од мешења, а најамницима се брзо смркне прихватајући и распремајући туђе коње и терђије да неће у најаму да остану више од три месеца“ . (МК: 179)</p>
<p>попреко кога погледати <i>прекорно кога погледати; погледати кога са подозрењем и маловажавањем</i></p>	<p>„Јаблана неће смети нико ни попреко погледати“ . (МК: 174)</p>
<p>поручити част <i>организовати славље; почасти госте</i></p>	<p>„Бег му уступа да бира педесет оваца и два овна по дукат за главу, а Рако пристаде и поручи част, само рече да није сад при новцу“ . (МК: 26)</p>
<p>последњи неваљатник <i>најгори од свих</i></p>	<p>„У заседи треба да останем све док ме он лично не смени, а друкчије – одузеће ми пушку као последњем неваљатнику“ . (МК: 42)</p>
<p>по слемени је ударио најстрашнији гром <i>неку породицу, газдинство је снашла страшна невоља</i></p>	<p>„Али убрзо после тога удари по слемени најстрашнији гром“ . (МК: 151)</p>
<p>пост ти женски³⁶ <i>узречица</i></p>	<p>„Није да се надам но слутим баба, пост ти женски!...“ (МК: 243)</p>
<p>потегнути колац на кога <i>нападати кога, претити коме</i></p>	<p>„Па да свакога дана потежете колац на мене?“ (МК: 33)</p>

³⁶ У питању је маловажавање жене, илити сексизам, карактеристичан за патријархалне заједнице.

поткресана крила у сокола <i>неко је осујећен у својим настојањима, заустављен у развоју и напретку</i>	„Међутим, поткресана крила у сокола “ (МК: 104)
поћи (Богу) на истину <i>умрети</i>	„Ко зна, мислило се, дочекаће ова тврда душа и боље дане, и обрадоваће се свакако пре него што пође на истину... “ (МК: 164)
поћи за кога <i>удати се</i>	„Ево ти моја реч: нека се црни Циганин јави и докаже ми да га је убио – сутра ћу поћи за њега, само ако ме хтедне!“
правити лом <i>изазивати нереде, сукобе, хаос</i>	„Долазе. И праве лом по Бечу“ (МК: 209)
прав као светац <i>честит, поштен</i>	„Дори и Стеван Дрехо га пријатељски погледа као да му хтеде рећи како је прав као светац “ (МК: 102)
први домаћин <i>најистакнутији имућан човек/газда у одређеној друштвеној заједници</i>	„Али ја сам син Обрена Козаревца, некад првог домаћина у нахији“ (МК: 22)
први човек/први људи (x2) <i>најистакнутији човек/људи у одређеној друштвеној заједници</i>	„Ето, кад сједим овако, све ми се види како се преда мном руди кава и жути шљивовица, а ја као бесједим све с првијема људима , све с кнезовима, поповима и кметовима, који су ми дошли на част и гозбу...“ (МК: 22) „... Њихов отац, а њен муж, такође је био из велике и богате куће. Виђен и чувен вазда међу првим људима , али ловац и по мало левента“ (МК: 169)
ребити на двоје <i>поделити</i>	„Сабља се преби на двоје као крто дрво“ (МК: 41)
преварила су кога очекивања <i>десило се онако како ко није очекивао; догодило се супротно чијим очекивањима</i>	„ Очекивања је нису преварила у Љубожди“ (МК: 72)
превести душу <i>преиначити чију намеру</i>	„Брзо, док још Турци нијесу ни душу превели , Злица зграбио зобнице њихових коња и пошао у амбар“ (МК: 119)
превртнути вером <i>променити вероисповест, узети другу веру</i>	„Најзад му патријарх рече да је од агарјанских старешина наређено да народ вером преврне [...]“ (МК: 11)

<p>преврнути кожух <i>променити понашање; почети се представљати у другачијем светлу</i></p>	<p>„Но кад већ осети да нема што више да ређа, он одједном преврну кожух, узе жалотиван изглед и стаде живо да казује зашто га је овамо намера намерила“. (МК: 26)</p>
<p>предати душу <i>умрети, упокојити се</i></p>	<p>„Брзо ћу умријети, а ти отиди до Митра, доведи га да се опростимо, осоколи га да се не боји и нека остане покрај мене докле не предам душу [...]“ (МК: 120)</p>
<p>предати коме шта у завјет <i>оставити шта коме у наследство</i></p>	<p>„Ја мним, свети оче, да тако не пишу књиге цароставне, које су теби у завјет предане [...]“ (МК: 10)</p>
<p>преко обичаја (у)чинити шта <i>учинити нешто на начин који није уобичајен у датој друштвеној заједници</i></p>	<p>„Село јој се није ни чудило што једна тако млада жена преко обичаја силази у град, јер откако се пре недељу дана вратила из Дријена, камо је у роду оставила оба своја детета, била се чудно променила“. (МК: 76)</p>
<p>преко срца (у)чинити шта <i>невољно, нерадо учинити шта</i></p>	<p>„Докле су млађи драли једну мечку његовом латинком оборену, Вилотије Копиловац ме погледа, некако се болно осмехну и преко срца ми добаци: – Знаш ли ђегођ какву држећу удовицу?“ (МК: 48)</p>
<p>пренети преко главе <i>преживети</i> пресећи кога у речи <i>почети причати усред туђег излагања</i></p>	<p>„Жуто светачко лице, по челу издубљене боре као змије казиваху све што је овај човек пренео преко главе у тешкој прошлости, служећи народу и носећи у души ону велику слутњу која је данас стварност и која је била једина снага и душе у крви наше да се не поклекне“. (МК: 238) „– Не лажи, грдан не био! – обрецну му се кћи и пресече га у речи“. (МК: 27)</p>
<p>претворити се у ухо <i>почети пажљиво слушати</i></p>	<p>„Око бреста светина се прикупи и претвори у једно ухо“. (МК: 12)</p>
<p>прећи чији праг <i>доћи код кога</i></p>	<p>„Али ћеш виђети да жива нећу прећи твој праг!“ (МК: 81)</p>
<p>пречистити рачуне <i>изгладити неспоразуме; разговором разјаснити међусобне размирице и несугласице</i></p>	<p>„– И ја тебе тражим, Дан-Кајтазе!... Да пречистимо рачуне и да ти данас дам обележје да сам твоја“. (МК: 77)</p>

<p>прибирати се као вуци на стрв <i>незасито, облапорно, алаво се окупи- ти око чега (нпр. око трпезе)</i></p>	<p>„И сељани се као вуци на стрв поче- ше прибирати“. (МК: 183)</p>
<p>привести кога у памет <i>опаметити се; постати разборит; уразумити се</i></p>	<p>„Бог се драги смисловао на мене да останем до овога часа у животу, да бих свакако могао као ришћанин умри- јети. И привео ме у памет да као срп- ски син ово рекнем“. (МК: 160)</p>
<p>пригрлити посао <i>почети радити</i> пригрлити своју сиротињу <i>саобразити се/помирити се са соп- ственом сиротињом</i></p>	<p>„Кад је све осим нешто њива упропа- стио, видео је да га беда мучки прити- скује, али није умео да јој се отме, нити посао да пригрли“. (МК: 23) „Уместо да пригрли своју сиротињу, да се смири и укроти, он се, напротив, опет разметао и хвалио пред људима како још има, трошећи на част беспо- сленима по колашинским крчмама и последњи трогрошац што би га његова жена на преслици зарадила“. (МК: 23)</p>
<p>примирити се као јагње <i>утишати се, притајити се, смирити се</i></p>	<p>„Али овај одмах седе и примири се као јагње: [...]“ (МК: 75)</p>
<p>примити кога на бесу <i>примити кога на реч; заветовати се, обећати коме шта</i></p>	<p>„А затим кроз прозор узвикнуо опса- ђивачима да неће изићи док не побије домаћинове одраслије мушкарце, јер га је примио на бесу иако му је пре тога казао да је убио Арнаутина“. (МК: 243)</p>
<p>примиче се коме суђени час <i>примиче се коме самртни час</i></p>	<p>„Јамачно му се примиче суђени час, или је старац мало онако од болова ударио у страну, или отишао на уроке кад се онако мушки разабрао“. (МК: 159)</p>
<p>притећи коме у помоћ <i>помоћи коме; бити уз некога у невољи</i></p>	<p>„До саме обале Иброве, доле где је да- нас зелена стена, стајао је патријархов заменик, неки владика, који је имао да притекне у помоћ против непослу- шника...“ (МК: 11)</p>
<p>притисла је кога беда <i>осиромашило је ко; неко живи у изу- зетно лошим егзистенцијалним усло- вима</i></p>	<p>„Кад је све осим нешто њива упропа- стио, видео је да га беда мучки при- тискује, али није умео да јој се отме, нити посао да пригрли“. (МК: 23) „А сад га сасвим притискао снег и беда“. (МК: 105)</p>

<p>причати надугачко и нашироко <i>причати опиширно и лежерно, дуго причати</i></p>	<p>„Лепо, истински, како су иноверци надуго и нашироко причали, отишао код кадије, дао пред сведоцима изјаву да се одриче од своје <i>слабе</i> и хоће <i>јаку</i> турску веру, па се у петак пре подне уз бубњеве и зурле, уз велико турско весеље и радовање, потурчио“. (МК: 121)</p>
<p>причати појас по појасу <i>причати из генерације у генерацију</i></p>	<p>„Све ћу ти кости у брашно самљети, затворићу те у овој колиби са оно оба двоје ђеце, запалити и послити узети свијет на очи, да се прича појас по појасу!...“ (МК: 22)</p>
<p>причувати памет <i>остати разуман и разборит, присебан; не допустити да осећања превагну над разумом</i></p>	<p>„Ујаку иде у сватове, нека пије пиво, али нека причува памет; пазећи невесту, младу својега ујаковића, нека запази да се штогод безредно не учини на свадби“. (МК: 44)</p>
<p>проговорила је кроз кога чија крв <i>особине некога претка јавиле су се у коме</i></p>	<p>„Ваљда ће кроз којега сина или унука проговорити благослов божји и њена крв, да се не догоди грех и поруга...“ (МК: 171)</p>
<p>продати душу <i>изневерити некога или нешто за материјалну надокнаду</i></p>	<p>„Ко зна, грешна је и мрачна душа човекова, а новци су ђаволе семе: може бити да је под старост продао душу и намислио да опогани сироти народ“. (МК: 12)</p>
<p>прозборити као у ветар <i>говорити узалуд, некорисно, у празно, да нико не чује</i></p>	<p>„Има ли срца да јој приђе и рекне реч утехе? Зар то не би било право обећење, оно сељачко, тек да се као у ветар прозбори?“ (МК: 145)</p>
<p>прозборити коме уз нос <i>супротставити се коме; дрско и препотентно разговарати са киме</i></p>	<p>„[...] на овом временском прелому кад се ни пољак не снебива да одличнику дрско уз нос прозбори, – да ли је у нашој толико глашеној нахији остало још што од онога доброга старога што јој се налазило у невољи, или је сад као какву мрзост напустило?...“ (МК: 143)</p>
<p>проказати коме бесу <i>издати кога и чији завет, обећање</i></p>	<p>„Али Арслану преко ноћи жена проказала страшну бесу, те овај изишао пред стрица одлучно и честито: само ће се мртав одвојити од Јаблана!...“ (МК: 174)</p>

проклето јој име ³⁷ <i>клетва</i>	„Отишла Аустрија, проклето јој име! “ (МК: 96)
проливати/пролити крв <i>убити кога</i>	„Да као први људи ожалимо несрећнога младића, да тешимо кукавну мајку и да проговоримо потребну реч: да се суду без тужбе остави ствар и да се крв не пролива , пошто је несрећа дошла нехотично“. (МК: 146)
проломило се коме слеме над главом <i>срушила се чија кућа, пропао је кров чије куће</i>	„– Не тако, људи, браћо! – узвикну домаћин као да му се слеме над главом проломи “. (МК: 184)
пром(иј)енити св(иј)етом (x2) <i>умрети, упокојити се</i>	„Домаћине, ваистину ти вељу: да сам јуче промијенио свијетом , не бих вјеровало да поп-Алексије и кнез-Арсеније од ове куће, било и на овакој жалости, не могу и за под нож измолити још једнога ђетића!...“ (МК: 148) „Затим срамежљиво и пристojно подвиг под себе своје широке запреге, метну обе руке у крило, погледа пут свога села и дубоко дахну, зароривши као да се гуши: кад јој притрчаше, Ристосија Баћова беше променила светом! ...“ (МК: 165) „Код куће, у Колашину, рекоше ми да јављам за свако своје преноћиште да би ме брзо могли наћи кад ми отац промени светом “. (МК: 256)
пропала је чија крв (x2) <i>није освећено нечије убиство</i>	„– Побратиме, крв мојега Белоша пропаде? “ (МК: 76) „Никад њихова крв није нигде пропала “. (МК: 157)
прснути у смех (x4) <i>почети се смејати</i> пусто им име остало ³⁸ <i>клетва (у овом случају је употребљена у шаљивом значењу)</i>	„Аге прснуше у смех , а он сасвим озбиљно погледа једну половину; па другу у другој руци и ђаволски махну главом [...]“ (МК: 41) „Вујка му дубоко загледа у очи, па прште у грохотан смех : [...]“ (МК: 76) „Домаћин прште у смех , а за њим и сви гости“. (МК: 92)

³⁷ Имену и његовој симболици одувек се придавао велики значај. „Nomen nest omen“, тврдили су стари Латини, тако да се, када се неке куне име, проклиње и затире биће у корену. О овој тематици се детаљније можете обавестити у *Кембричкој енциклопедији језика* Дејвида Кристала (Београд, Нолит 1996).

³⁸ Исто.

	„Ти знаш оне моје Нике и Драгуне, пусто им име остало , смрзле се сад, па ти ни крушку из руке не смију пружи...“ (МК: 221)
пуцати од здравља <i>бити изузетно здрав, бити доброг здравља</i>	„ Пуцају , пусте, од здравља и устрептале младости“. (МК: 60)
пуцати од радости <i>бити изузетно срећан, радостан</i>	„Па му и то мало било, но повео собом наредника и пошао кући старога председника општине, који беше тек тих дана дошао из ропства, свуд пуцајући од радости и непрестано вичући да се код општине купе Колашинци“. (МК: 96)
Р	
разминути коме/чију кућу <i>проћи крај чије куће не заставивши и не јавивши се</i>	„ Ако му разминеш кућу кад је време ручку или конаку, више му се немој на очи помаљати, веће му срамоте и увреде не можеш нанети“. (МК: 245) „У Чечеву нађох поруку од Јосифа Јанића из Брњака да не разминем његову кућу и да се још једном видим са њиме“. (МК: 256)
расту коме зазубице <i>расту коме прохтеви; расте коме апетит; неко постаје нечега или некога све више жељан</i>	„Има у Колашину неколико слободнијих младих горштакиња за којима многима расту зазубице “. (МК: 223-224)
речено-свршено <i>брзо, хитро обављен посао</i>	„– Није друга, Станиша: речено-свршено као што је Бог истина!...“ (МК: 184)
ријеч по ријеч <i>мало-помало; повећање тензије међу саговорницима до којег долази сменом реплика</i>	„ И ријеч по ријеч , ту пред Турцима, док ти Љутица не извуци иза силава леденицу, па не пресамити мртва Злицу преко пријесјека и не окрвави све жито у амбару!“ (МК: 119)
родни праг <i>праг куће у којој је неко рођен; породично огњиште</i>	„Међутим, родни праг био је јачи од нове заповести“. (МК: 123)
С	
сâм главом чинити шта <i>лично шта учинити</i>	„ Сâм главом уходио Равне Котаре буљугбаша Мујо“. (МК: 245)

<p>самљети чије кости у брашно <i>убити кога, наудити му</i></p>	<p>„Све ћу ти кости у брашно самљети, затворићу те у овој колиби са оно обадвоје ђеце, запалити и послјије узети свијет на очи, да се прича појас по појасу!...“ (МК: 22)</p>
<p>само преко мене мртва <i>ни у ком случају, макар и животом платио</i></p>	<p>„Само преко мене мртва!...“ (МК: 66)</p>
<p>самртнога ми издиха <i>заклињање у последњи животни трен који представља сита ситагит читавога живота и у коме је сабрано наше целоживотно искуство</i></p>	<p>„–Хе, само да нијесте свратили?! А виђели би низ брдо вашу лаку ноћ, самртнога ми издиха!...“ (МК: 248)</p>
<p>сачувати главу <i>спасити се, преживети</i></p>	<p>„Ваљало је сачувати главу и кућу, јер су га лако могли и убити и прогнати у Мађарску да скапље од глади као и многи други“. (МК: 98)</p>
<p>свалио се коме камен с душе <i>лакнulo је коме</i></p>	<p>„Кнез, као да му се неки велики камен свали с душе, младићски устаде, али још блед као платно, загледа народ и три пута му се поклони, дотачући рукама земљу: [...] (МК: 15)</p>
<p>све је као Косово равно <i>свеједно је коме</i></p>	<p>„Са свога коњића никад и нигде не силази: лед, узбрдице, кршеви, понори, стрмени – све му је као Косово равно“. (МК: 227)</p>
<p>све је као поручено <i>све је онакво какво баш треба да буде; све је потаман</i></p>	<p>„Испада све као поручено“. (МК: 260)</p>
<p>све је у нечијим рукама <i>све зависи од кога</i> све нека је пусто <i>на страну све друго; све на једну страну, а ово на другу</i></p>	<p>„Па је све било у Радовим рукама, а он у кући само гост и послушан брат, иако старији и поглавица“. (МК: 178) „Јер све нека је пусто, али пањка да смо цару невјерни до Бога је тешка“. (МК: 142)</p>
<p>све ником поникло <i>цитат из народне епске песме одсуство храбрости и одважности да се у одсудном часу опасности погледа у очи и суочи са њом</i></p>	<p>„Као по песми, све ником поникло“. (МК: 230)</p>
<p>свести рачуне (са животом) <i>измирити се; помирити се; прихватити стварност онакву каква јесте и успоставити унутрашњу хармонију и мир</i></p>	<p>„Као код срећна уравнотежена старца, који је задовољно свео рачуне са животом којем је дао што је могао и од којег је на крају добио готово колико је желео“. (МК: 211)</p>

светао ти образ! <i>благослов</i> <i>благослове се нечије поштење и част</i>	„Хвала, Абазе, светао ти образ! “ (МК: 92)
Свете ми/ти Руке! <i>заклетва</i>	„Нећеш, Свете ми Руке! “ (МК: 119)
својим очима видети/виђети <i>лично видети, сâм се уверити</i>	„А ви никад не би могли повјеровати да ја могу овако нешто учинити. Па, ето виђесте својим очима “. (МК: 34) „ Виђели смо својим очима ...“ (МК: 122)
с времена на време <i>повремено</i>	„ С времена на време очи му јако блесну, сину тајанственим огњем, преко усана му се развуче чудан осмејак, па се све то брзо замагли и утрне као да се спусти каква црна копрена“. (МК: 19)
севати очима <i>љутито гледати</i>	„Он устаде и поче да се осврће, страшно севајући очима и уверавајући себе да је правилно поступио [...]“ (МК: 35)
сила Бога не моли <i>пословица; у свету и међу људима преовлађује сила, а не правда</i> ³⁹	„Значи да сила Бога не моли , ваља се мирити, Турђија је ово и закони су њени такви“. (МК: 115)
сиротиња раја <i>сиромашан народ; представници ниже друштвене лествице</i>	„Доње кнежине опет их потпуно не послушаше: доношаху по неке јаде, тек колико да се види да се нису од цара одметнуле, изговарајући се да су године омахнуле, да је сиротиња раја гола и гладна, па ће молити султана да се смилује и поклони: [...]“ (МК: 37)
скаменити се од чуда <i>запрепастити се; устукнути; стати непомично</i>	„ Скуп се скамени од чуда , тим више кад му је кнез, самртно блед, бацио своју кнежевску палицу и злочиначки револвер, па се до земље поклонио и покуњено пошао својој кући да се ваљда тамо затвори“. (МК: 157)
скаменити срце <i>суздржати емоције, потиснути осећања</i>	„Прота поменуо Колашин, народне слутње, веру православну и скаменио срце те га замолио за опроштај“. (МК: 242)

³⁹ О томе пише и Јован Дучић у својој *Причи о јаком*.

<p>скапати од глади <i>умрети од глади</i></p>	<p>„Ваљало је сачувати главу и кућу, јер су га лако могли и убити и прогнати у Мађарску да скапље од глади као и многи други“. (МК: 98)</p>
<p>скинути бригу с врата <i>растеретити се, престати бринути</i></p>	<p>„Зато врло радо и некако саможиво ту бригу скида с врата кад год му је то могућно“. (МК: 260)</p>
<p>склањати се коме с пута <i>узмицати пред ким, не улазити са киме у конфликт, заобилазити кога</i></p>	<p>„Све му се склањало с пута, све га немо и дубоко поздрављало“. (МК: 114)</p>
<p>скочити као опарен <i>нагло, изненада, силовито скочити</i></p>	<p>„Затражих чашу и призвах домаћицу. – Шта ћеш то? – скочи као опарен наш Рам-Љутан“. (МК: 253)</p>
<p>скочити као помаман <i>острашћено, хитро скочити</i></p>	<p>„Неписано сажаљење га је ошинуло по срцу и, да не би заплакао, скочио је као помаман и вратио се у село“. (МК: 47)</p>
<p>скочити као рис <i>помамно, раздражено, хитро скочити</i></p>	<p>„Као рис скочи с вреће и хитро обема ручицама шчепа држалицу која је по крај нарамка стојала за углед“. (МК: 115)</p>
<p>скупа је чија глава <i>пуно ко вреди</i></p>	<p>„Баш данас кад је свака српска глава толико скупа“. (МК: 157)</p>
<p>скућити кућу (х4) <i>стећи имовину, опремити домаћинство</i></p>	<p>„Скућили су били кућу, постали добри домаћини, али их околина овако прозвала, јер се није знало ко је од њих опакији кад их ко наљути“. (МК: 119) „У њену кућу, снажно скућену и богату, ударио изненадан стравичан помор од велике красте“. (МК: 163) „Петорица снажне и сложне браће скућили су велику кућу, изградили многе зграде, праве сараје за планинско село, да им станиште више личи на какав заселак“. (МК: 166)</p>
<p>слатко се насмејати <i>радосно, задовољно се насмејати</i></p>	<p>„Било је невоља, али и чудних ствари. Понекад и да се слатко насмејеш“. (МК: 232)</p>
<p>слепо дати чему на вољу <i>непромишљено, без задршке и расуђивања, вођен(а) инстинктима</i></p>	<p>„Сакупљена женскадија са свих страна претопи се у једну чудну заједницу, која се без пића опије, помами и хоће да прекорачи преко свих заповести и да слепо дадне на вољу врелој крви и сељачкој непосредној простоти“. (МК: 44)</p>

<p>смак света катаклизмичан дан; судњи дан; дан када ће свету на коме живимо и бићи- ма која га насељавају доћи крај</p>	<p>„По свем Колашину полегла стравич- на пустош као да је настао смак све- та“. (МК: 79)</p>
<p>(смети/не смети) изаћи/излазити ко- ме пред /на очи (смети/не смети) појавити се пред ким, суочити се са киме</p>	<p>„Зар цијели Колашин твој не роди крм- скога сина да ми пред очи изиђе, но још хоће да ми гријешу душу са тво- јом старошћу?“ (МК: 138) „Пред очи ми излази обличје чудне Канде Ђевојке“. (МК: 269) „Председник општине не сме да му изиђе на очи, а његови пандури дрхте од његове псовке и претње да ће их повешати“. (МК: 80)</p>
<p>смиловати се на кога сажалити се</p>	<p>„Смилујте се на мене“. (МК: 22)</p>
<p>смркло се коме (x2) сневеселио се ко, онерасположио се; пресело је коме шта, доста је коме чега</p>	<p>„Жене да нападају с ногу само од ме- шења, а најамницима се брзо смркне прихватајући и распремајући туђе коње и терђије да неће у најаму да оста- ну више од три месеца“. (МК: 179) „Наступи и други час. Сељанима се смрче“. (МК: 186)</p>
<p>с ногу учинити шта стојећи; брзо, хитро</p>	<p>„Кад ме посади, он се усправи да по обичају с ногу још једном упита за здравље и изрекне снажну добродо- шлицу“. (МК: 237)</p>
<p>соколити кога погледом храбрити, подстицати, мотивисати кога</p>	<p>„Синови и одрасли унуци почеше да се згледају и соколе погледом један другога, али ни један не мога да се на- кани, те баба понови питање, на које жене, бојећи се да људи не попусте, у глас повикаше: [...]“ (МК: 168)</p>
<p>с очију ми! бежи, склони се, иди од мене</p>	<p>„– С очију ми, крмска кћери!... С очи- ју!...“ (МК: 170)</p>
<p>спасити чији образ спасити чију част и поштење</p>	<p>„Трчао је у потере, отимао зајмљена стада од Арнаута, тукао се са њима, чекао их по бусијама и често лично његова пушка спасавала образ кола- шински и његову улогу на Косову“. (МК: 242)</p>

<p>срамотити/осрамотити образ <i>нанети љагу на чију част; угрозити чији углед</i></p>	<p>„Чим си оковао нашега буљугбашу, поручили су нам арнаутски прваци да ће још у путу убити свакога ко покуша да ти под милосни скут приђе. Да ти не би сазнао какви се јади по нахији чине и царски образ срамоти...“ (МК: 141)</p>
<p>срце од камена <i>неосетљиво срце</i></p>	<p>„Као да му је срце од камена“ (МК: 120)</p>
<p>старост је највећа пакост <i>пословица</i> <i>старост је најгора казна и највећа животна одмазда која човека може да задеси</i> стати као укопан <i>непомично стати; стати и не померати се више</i></p>	<p>„Јер је старост највећа пакост, нарочито на селу, где обично и немају времена да погледају на своје око себе“ (МК: 168) „Па би кадгод као укопан на пречац стао пода мног и страшно задрхтао, да би тек после мога гласнога теполења и соколења опрезно поново опружио корак: [...]“ (МК: 196-197)</p>
<p>стврдло се коме срце <i>постао је неосетљив, безосећајан</i></p>	<p>„Стврдне му се срце, искриви душа: ни крв ни заједничка дојка ништа не помажу...“ (МК: 166)</p>
<p>стегло се у кога срце <i>ражалостио се ко; пробудила су се у коме осећања</i></p>	<p>„Стегло се срце у девојке, потрчала у кућу, узела из наћава последњу проју и плоску ракије, па попут оне из десетерца девојке прихватила војника и окрепила хлебом и пићем“ (МК: 83)</p>
<p>стегнути срце <i>суздржати, потиснути осећања; не реаговати емотивно</i></p>	<p>„Стеже срце, на силу разведри лице, викну на млађе да прихватају и распремају коње и по најтананијим обичајима дочека незване госте и уведе у пространу брвнару“ (МК: 183)</p>
<p>стеже се/стегло се коме грло <i>обузеле су кога емоције; тешко је коме</i></p>	<p>„Њему се почело стезати грло, мрежити испред очију“ (МК: 47)</p>
<p>стојничко рухо <i>свечана одећа</i></p>	<p>„Сељак Јосиф Јанић, болесник на постели, чувши да ћу му доћи, тражи одмах да га обрију, да га пресвуку у стојничко рухо“ (МК: 257)</p>
<p>стрељати очима <i>гледати некога продорно, провокативно, изазивачки</i></p>	<p>„Очима су стрељале као непристојнице, певале по цео дан и кикотале као да нису девојке које су дошле у светину да се допадне и удаду“ (МК: 70)</p>
<p>сув као сушка⁴⁰ <i>изразито мршав и сув, готово беживотан</i></p>	<p>„Обазро се и спазео Богдану Утвића како лежи уз цркву на ираму, жута као смиље и сува као сушка“ (МК: 46)</p>

⁴⁰ Видети: **сушка** ж. комад сувог дрвета. • **сув као** ~ врло, веома сув, мршав. У: Речник српског језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 1295.

сунце је ударило на заранке <i>свануло је; свиће; зора је</i>	„Кад би сунце ударило на заранке, он пијан и охол, подбочен и замишљен као Стења Разин на својој атаманској галији, вазда би већ са засићеношћу погледао на сабор, на девојке и снаше, и узвикивао да су долине одјекивале: [...]“ (МК: 224)
Т	
тако ми Бога (великога)! (x4) <i>заклетва</i>	„Хоћу, тако ми Бога великога!“ (МК: 119) „– Нећеш разминуту, тако ми Бога!...“ (МК: 247) „Још мало па ћеш као Трајко из Стрмица уза сваку реч „по-и-паша зотин!“ (тако ми бога!)“ (МК: 262)
тако ми/ти вере <i>заклетва и заклињање</i>	„Тако ти вере?“ (МК: 76)
тако ми дина ⁴¹ <i>заклетва</i>	„Светац је он прави, тако ми дина, и рсуз је и имансуз сваки који му не верује!...“ (МК: 232)
тако ми задњег часа <i>заклетва</i> <i>особа се заклиње у последњи животни трен</i> ⁴²	„Или стани или ћу сад пиштољем, тако ми задњег часа!...“ (МК: 246)
тако ти душе <i>заклињање</i>	„– Тако ти душе, Војине, зашто се већ не потурчиш, кад ти је место међу нама?“ (МК: 92)
тако ти обадва свијета <i>заклињање у све постојеће, видимо и невидимо</i>	„Не осрамоти ме мимо свијет и за причу!... Не, соколе, тако ти обадва свијета!...“ (МК: 246)
тако ти све у напредак пошло <i>заклињање и благослов у исти мах саговорнику се призива благостање под условом да казује истину</i>	„– Још једном, Иване Војиновићу, право и здраво, тако ти све у напредак пошло; јеси ли Србин?“ (МК: 62)
тврдо држати пост <i>бити дисциплинован у извршавању верске обавезе часног поста четири пута годишње</i>	„Тврдо држе све четворо поста и љуто се крве са сваким ко то жели...“ (МК: 60)

⁴¹ Видети напомену бр. 2.

⁴² Упореди са фразеологизмом **самртнога ми издиха**.

<p>тврдо се закунути/заклети/заклиња-ти (x3) <i>одлучно се и неопозиво закунути и своју заклетву не погазити</i></p>	<p>„– Али ћеш виђети да жива нећу прећи твој праг! [...] Тврдо ти се заклинџем, господине!“ (МК: 81) „Хтео је и сам да се обрадује и да другима покаже то, премда би се у сва чуда тврдо закleo да му поздрав из гомиле нико није прихватио, [...]“ (МК: 97) „А ја ти се у сва чуда тврдо заклинџем да турскога страха у вијеку осјетио нијесам“. (МК: 108)</p>
<p>тешко мени (x2) <i>узречица</i> <i>није ми лако; у невољи сам</i></p>	<p>„Е, тешко мени!...“ (МК: 23)</p>
<p>тешко њему мимо свет данас и до века! <i>није њему лако</i></p>	<p>„Хо, и жене су, значи, биле јаче од њега, тешко њему мимо свет данас и до века!“ (МК: 100)</p>
<p>тешко тима <i>узречица</i> <i>како ли ће; шта ли ће чинити</i></p>	<p>„Пију и о женама не воде бригу: тешко тима ако их на сабору не чaste мајке или тетке!...“ (МК: 61)</p>
<p>тичије млијeko <i>нешто што уистину не постоји, што је немогуће пронаћи</i></p>	<p>„–У Раковој кући ваља све да има, баба... Обрен оставио, ја радио, па треба све осим тичијег млијeka одмах да ми нађеш.“ (МК: 22)</p>
<p>топло је коме на души <i>драго је коме, мило је коме, радостан је ко</i></p>	<p>„Тако топло пече зимско сунце, а овуда сам често усред лета огртао кабаницу и увијао колена на седлу од ћудљивих планинских струја. Покрај свега тога мени нешто није топло на души“. (МК: 255)</p>
<p>тргнути се као попарен <i>нагло, силовито се тргнути</i></p>	<p>„Војин се трже као попарен и хтеде нешто плахо да заусти, али се још боље загледа у домаћина и виде колико му је болно што је онако поступио“. (МК: 94)</p>
<p>трчати око кога као овце на солило <i>помамно и усплахирено се гурати око кога; нартати на кога у великом броју</i></p>	<p>„Био је момак на гласу. Девојке и снаше трчале су око њега као овце на солило“. (МК: 44)</p>

Ћ	
ћутати и трпети <i>не пружати отпор, не бунити се, повиновати се; не реаговати на туђе провокације и омаловажавање</i>	„ Ћутиш и трпиш и свакојаку дрскелу, која ни на узду није научила, водиш уз Рогозно, тек да ти свијет не рекне да идеш пешице“. (МК: 212)
ћутати као заливен <i>не проговарати ни реч</i>	„Деца се већ издвојила украј лева преграда да им се постави, а друго осим редуша поседало око огња па ћути као заливено “. (МК: 154)
У	
уверити се својим очима <i>бити присутан и видети; поверовати у нешто видевши то</i>	„Али се и ти прости сељаци који овако наивно мишљаху брзо својим очима уверили да је то истина што су људи на тргу причали“. (МК: 121)
увртети себи шта у главу <i>1. прихватити шта, помирити се са чим 2. умислити нешто што нема реалне основе</i>	„ Не могу да увртим себи у главу немање“. (МК: 22)
у глас нешто чинити (х2) <i>истовремено се оглашавају</i>	„– Колац да убијемо пса! – гракнуше сви у један глас “. (МК: 35) „Настаде у глас нарицање да се и камен раствори“. (МК: 146) „По двоје и двоје певају у глас наизменице: [...]“ (МК: 244)
у глуво доба/у глухо доба (х3) <i>у касне ноћне сате када сви спавају, у ситне сате</i>	„Пошто се прибрах, имао сам шта погледати, згранувши се као да сам на прикојасу нагазио, и то не у по дана, но у глуво доба! “ (МК: 128) „Међутим, он је и у ходу био у полусну и ништа није чуо, те кад стигосмо на поточину код Кривога ораха, где се у глухо доба нашим сељанима показују свакојаке прикојасе, испружи се преко ње у снег колико је дуг, ипак не испустивши пушку“. (МК: 216)
уграбити прилику (х2) <i>искористити погодан моменат за деловање</i>	„Поп-Алексије уграби ту прилику и отпоче ради чега смо дошли“. (МК: 147) „ Уграбим такву прилику , ведомице унапред знајући да ћу лепо са њима провести време“. (МК: 264)

<p>у грохот се насмејати (x2) <i>насмејати се грлено, гласно</i></p>	<p>„На првој поточини он се спотаче и паде, па се у грохот насмеја: [...]“ (МК: 229) „Кад изађосмо на једну рудиницу покрај огромнога лештака са великим старим лескама, поп застави белца, па се у грохот насмеја: [...]“ (МК: 233)</p>
<p>ударили су коме светлаци на очи (x2) <i>прорадио је у коме темперамент; разгореле су се страсти; неко губи сталоженост и мирноћу и на прагу је инстинктивног понашања</i></p>	<p>„Иако ми светлаци ударише на очи после прве искапљене чаше, тек ја видех да сам потпуно у рукама овога старца као опчињен“ (МК: 202) „Кад мени ударише светлаци на очи и пружих му празну крвницу, он скочи, загрли ме и пољуби у образ“ (МК: 252)</p>
<p>ударити коме угарак у стреху <i>запалили чију кућу</i></p>	<p>„– Не прођи ми мимо кућу! [...] – Боље да ми удариш угарак у стреху!“ (МК: 246)</p>
<p>ударити на кога <i>напасти кога</i></p>	<p>„Стотину цицвара је појео код моје планинке, па, слаб, удари на мене данас везана“ (МК: 108)</p>
<p>ударити на крвника <i>напасти виновника чијега страдања и смрти</i></p>	<p>„Отворио је, ваљда, књиге староставне и прочатио да је дошло време да се укупном снагом поробљенога племена удари на крвника [...]“ (МК: 9)</p>
<p>ударити на пиће и весеље <i>стати, почети пити и веселити се</i></p>	<p>„Оно у тишини дочекује госте, да би се потом мало раскравило и ударило на пиће и весеље“ (МК: 50)</p>
<p>ударити на чију кућу <i>напасти кога, чију породицу</i></p>	<p>„Али баш тога тренутка, [...], кроз богомољце се прогура један сељак и, [...], једва каза кнезу да је испод села читава војска Арнаута, [...], и да ће кроз који тренутак ударити на кућу да све попали и побије [...]“ (МК: 51)</p>
<p>ударити образом у благо <i>осрамотити се, понизити се</i></p>	<p>„Али ни он сâм неће ударити образом у благо, нити замолити за помоћ“ (МК: 106)</p>
<p>ударити у пиће <i>много пити</i></p>	<p>„Гроје момчади узео мале чаше да што пре обреди госте да се изврши обичај, па да би се после ударило у тешко пиће“ (МК: 252)</p>
<p>ударити у страну <i>понашати се несувисло, неразумно, неразборито; ментално попустити; „скренути“</i></p>	<p>„Јамачно му се примиче суђени час, или је старац мало онако од болова ударно у страну, или отишао на уроке кад се онако мушки разабрао“ (МК: 159)</p>

<p>у добар/добри час (x4) узречица у повољан час; у повољно време</p>	<p>„–Ево вам моје сестре у аманет божји и братски до њенога суђенога вијенца!... Пођите у добар час!...“ (МК: 68) „У добри час, синко!“ (МК: 110) „– Не љути се, ђедо, жив ти ја: – ја убих Турчина! Ено, лежи на сокаку!... [...] – У добри час, синко!“ (МК: 115) „– Ха, соколе, на ноге, у добри час!...“ (МК: 201)</p>
<p>ужлебити слеме настанити се; стати кућити кућу; засновати дом и породицу</p>	<p>„Ваљда ће се когод наћи да у овом часу осети да је она мајка, да је она ужлебила ово слеме и да је тешко огрешити се о њену старост“. (МК: 171)</p>
<p>узбуркала се чија крв неко постаје острашћен; расте узбуђење у коме; удео разума се смањује науштрб инстинктивног понашања</p>	<p>„Но врелина девојачких мишица, њен чудан и опојан дах, а нарочито мирис стојничкога рубља на заносну пшеничицу били су за тренут јачи од свих очевих савета и добрих старинских предања да је девер дужан на свадби бити анђео, било да сто ђавола узбуркава његову крв“. (МК: 45)</p>
<p>уздржала је кога срећа срећа је била на чијој страни</p>	<p>„Уздржа ме срећа, и ево сад сам готов да умрем“. (МК: 120)</p>
<p>узело се коме шта на зло некоме постаје све горе и горе, пропада и нема му спаса</p>	<p>„Једнога дана дошло до тога да у кући није више било ни оке жита, ни прашке брашна. Њему се узело на зло. Пропио се и почео продавати њиву по њиву“. (МК: 169)</p>
<p>узети авдес⁴³ у чијој одаји доћи код некога (најчешће код жене) да се обави ритуално прање лица, руку и ногу пре молитве узети бесу⁴⁴ примити обећање; прихватити дату реч узети гору на главу побећи главом без обзира у планину</p>	<p>„О, Каримане! Ти нећеш узети авдес у мојој одаји, нити ће ти моја рука пружити мушке преобуке докле не пронађеш убицу!...“ (МК: 177) „Кривио се и узимао бесе, као што их је и давао“. (МК: 242) „Нехотични убица узео је гору на главу не од законскога срама само или освете, колико од неупоредне жалости и несреће коју је учинио“. (МК: 145)</p>

⁴³ Видети: **авдес(т)** в. **абдес(т)** → **абдес(т)**, -а м, мн. абдес(т)и, ген. мн. абдес(т)а [тур. abdest од перс. abdest] код муслимана, ритуално прање лица, руку и ногу пре молитве. У: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад 2006, 54.

⁴⁴ Видети напомену бр. 12.

узети замах <i>увелико је шта почело и траје</i>	„Саборованье већ узело велики замах“. (МК: 61)
узети кога на врат (x4) <i>бити одговоран за кога</i>	„ – О, боље да се нијеси ни родио, кад узе оволики свијет на врат! “ (МК: 31) „ – Не узимљи те људе на врат да се потуцају по помрчини ноћас, но сврати на конак у Чечево, а сјутра граби прије сунца за Вучитрн...“ (МК: 41) „Најзад се ухватих мајци за увијанку, па нека буде што ће бити, кад ме је узела на врат и довела у оваку ујчевину!...“ (МК: 192)
узети кога на душу <i>криво саветовати; обманути; преварити</i>	„Изиђи и кажи отворено да ли те кадгођ преварих, узех на душу и не савјетовах за добро и вјеру нашу?“ (МК: 13)
узети кога на поћак⁴⁵ <i>узети кога на зуб (?)</i>	„ – О, гавране мој! ... Немој да те чује која од ових ђаволица и узме те на поћак “. (МК: 135)
узети кога у наполицу⁴⁶ <i>дати коме шта у закуп; узети шта у закуп</i>	„ – Заиста, откуда ти овце? [...] – Море, узео у наполицу , само ме не кидај више, дијете!“ (МК: 27)
узети коме образ <i>осрамотити кога</i>	„ – Пазите и не узмите ми образ данас – шапуће он сејменима арнаутским [...]“ (МК: 62)
узети маха <i>прогресивно се убрзавати; одмаћи</i>	„Детињска срамежљивост почиње да попушта, утрка у песми, смеху и добацивањима, нежним и оштроумним, узимље маха “. (МК: 268)
узети реч <i>почети говорити</i>	„После подужега прекида и још које чаше ракије, реч узе најстарији кнез“. (МК: 147)
узети свијет на очи (x2) <i>сучити се са светом</i>	„Све ћу ти кости у брашно самљети, затворићу те у овој колиби са оно обадвоје ђеце, запалити и послије узети свијет на очи , да се прича појас по појасу!...“ (МК: 22) „Упамти једном да овај сердар не пије сваку шому!... Чачанку ти мени ако се десила, а ако није – боље ће ти бити да узмеш свијет на очи! “ (МК: 222)

⁴⁵ Нажалост, ни у једном од мени доступних речника, као ни на интернету нисам успела да нађем наведени појам. Могуће значење изведено је по мом властитом осећају, а на основу контекста у коме се налази.

⁴⁶ Видети: **наполица и наполица** ж *привремени имовински однос између власника и закупца (обрађивача земље, одгајивача стоке и др.) у којем се принос обично дели напола*. У: Речник српскога језика, Матица српска, Нови Сад 2007, 783.

<p>у зли час <i>у неповољан, несрећни час</i></p>	<p>„У зли и најцрњи час за гласиту кућу, за целу породицу“. (МК: 151)</p>
<p>умрети на прагу⁴⁷ <i>умрети у своме дому, на своме огњишту</i></p>	<p>„[...] откад га је народ закнежио, носи он отачко предање да умре на прагу, не расплаши нахију нити побегне с њена белега“. (МК: 50)</p>
<p>у најбољим годинама <i>у средњим животним годинама; у зрело доба</i></p>	<p>„А господин човек бејаше Зефир Делија. Крупан, свагда отмено одевен, у најбољим годинама [...]“ (МК: 87)</p>
<p>у најмању руку (x2) <i>иоле</i> у најцрњи час <i>у најгори час, у тренутку када су прилике за кога најнеповољније</i></p>	<p>„А да је ко други на мом мјесту, ја бих му први намакнуо замку на врат. Или у најмању руку осоколио га да потражи највећи вир у Ибру“. (МК: 102) „Избор тежак и страшан: ако пођу паши – у најмању руку заточење по Анадолу, ако избегну – опустите крај и остати клетва на њима...“ (МК: 140) „И још да ведро и душевно гледа на видело божје, на људе и на своје село, па да таква благост и милост обасја све живо, и доброга и рђавога, те да би сваком двоношцу на земљи било добро и, у најмању руку: – да не би његов Колашин отишао по злу гласу и постао прокуда продевећена међу нахијама...“ (МК: 212) „У зли и најцрњи час за гласиту кућу, за целу породицу“. (МК: 151)</p>
<p>у неку руку <i>донекле</i></p>	<p>„У неку руку си баш као Арнаутин“. (МК: 261)</p>
<p>у ребра коме шта рећи/учинити <i>директно, без икакве припреме, увертире, увода</i></p>	<p>„Где се то чуло или видело да први људи ради одређенога посла дођу добру домаћину и онако одмах у ребра без ракије?“ (МК: 184)</p>
<p>уста су се коме завезала <i>ућутао је ко</i> ухватити кога/шта за гушу <i>суочити се са ким/са чим; обрачуна-ти се</i></p>	<p>„Снага му се ончас некако у камен претворила, а уста завезала од највеће страве“. (МК: 123) „Не, и коб је човек дужан ухватити за гушу...“ (МК: 153)</p>

⁴⁷ У вези је са фразеологизмом **кућни праг**.

<p>у четири ока учинити шта <i>међу собом, у интимности, поверљиво, далеко од очију јавности</i></p>	<p>„Жене се шћућуриле око огњишта, већ страшно уморне и сањиве, проклињући у четири ока и велики дом у који су доведене, и колашинске обичаје и ону клету зделу која је тако несрећно звизнула преко совре до нечије главе“: (МК: 186)</p>
<p>учинити коме зулум⁴⁸ <i>учинити коме неправду; чинити над киме насиље; иживљавати се над киме</i></p>	<p>„Ни Церовић ми тај зулум није учинио...“ (МК: 253)</p>
<p>учинити коме по вољи <i>учинити како неко други жели</i></p>	<p>„– Но, посестримо, јеси ли се предомислила? – Јесам: да ти не учиним по вољи...“ (МК: 84)</p>
<p>учинити чирак⁴⁹ (?) <i>1. поставити кога у усправан положај; 2. учинити кога непокретним; 3. усмртити кога</i></p>	<p>„[...] је ли, бива, ефенди-бендум, родила Туркиња јунака да сиђе до виخور-Колашина и погуби онога рсуза и хајина Лалоша, па да га бези чирак учине...“ (МК: 230)</p>
<p>Ф</p>	
<p>Х</p>	
<p>хладан као смрт <i>потпуно, изузетно хладан</i></p>	<p>„Кнез, хладан као смрт, погледа још једном народ, погледа нежно и благодарно на десеторицу кметова својих који му осташе верни, па мирно и достојанствено пође к ивици стрмога брега“: (МК: 15)</p>
<p>Ц</p>	
<p>царскога ти хљеба! <i>заклетва</i> <i>тако ти хлеба који те храни!</i></p>	<p>„Сједни, царскога ти хљеба!“ (МК: 39)</p>
<p>царско колено <i>племенит сој и род; племенито порекло</i></p>	<p>„Последњи представник оне поворке која је у књизи срицала, али по дубравама народу пламено беседила да је царско колено и да ће му царство неминовно доћи“: (МК: 237)</p>

⁴⁸ Видети: зулум, -а м, мн. –и [тур. **zulum** од ар. **zulm**] *насиље, неправда, безаконје, терор*. У: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007, 480.

⁴⁹ Видети: **чирак**, -ака м тур. в. *свећњак*. У: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007, 1517.

цржавати од глади <i>бити страшно гладан; умирати од глади; бити на рубу смрти услед гладовања</i>	„Виђи ти њих: да село отиде у причу, а ми ноћас да цржавамо од глади... “ (МК: 187)
црна вест <i>лоша, неповољна вест</i>	„Још пре двадесет дана суседи су јој донели ту црну вест , у коју она никако није могла веровати“. (МК: 121)
црни дани <i>лоши, неповољни дани</i>	„Ти не знаш шта је мени Белош радио и какве сам црне дане проводила с њим...“ (МК: 76)
црни петак (или: настао је коме црни петак) <i>критичан, изразито неповољан дан</i>	„Скендер, кршна потурица из некога новопазарског села, у суштини добар а ташт на веру и садање време, некако злурадо и неприродно преображен (из онога истога пркоса који је и гладноме Антонију крепио скрокљај) што је „Влаху“ опет настао црни петак – жураше лонац у уздигнутом огњишту да што пре руча“. (МК: 105)
црн је коме дан <i>клетва</i>	
црно је коме име <i>клетва; куне се чији род</i>	„Ја им не вјерујем, ја ти, народе, отворено кажем да је патријарх издајник, да је црни ђаво под брадом, црно му име било до вијека!“ (МК: 14)
црн ти живот био! <i>клетва, иронијски</i>	„– Љубите се, црн вам живот био! ...“ (МК: 187)
црн ти образ био! <i>клетва; куну се чији част и поштење</i>	„... Црн ти образ био! “ (МК: 137)
Ч	
часнога ми поста <i>заклетва</i>	„Ако буде мање којег Лјепојевића и Продановића, часнога ми поста , и селу ће бити лакше!...“ (МК: 183)
часнога ми крста и четири поста <i>заклетва</i>	„Да ти кажем: добро сам, никад боље, и једнако слутим – биће још боље, часнога ми крста и четири поста! ...“ (МК: 243)
чељаде од куће и образа <i>честита и племенита особа</i>	„А чељаде је од куће и образа : жао ми је било да је роду испратим“. (МК: 233)
читати прилике на небу <i>прорицати, предвиђати, гатати</i>	„Тако су оне читале прилике на небу изнад Колашина“. (МК: 49)

<p>чувати свој образ <i>чувати част, поштење и достојанство</i></p>	<p>„Радила је у задрузи као да печали за десеторо, а без муке чувала свој образ као да има жива мужа и то самога кнеза“. (МК: 145)</p>
<p>чути на своје уши (уместо: својим ушима) <i>бити присутан и чути; уверити се чувши шта</i></p>	<p>„Нарочито после последњега сукоба, кад је чуо на своје уши како му кћи саветује мајци и брату да би најбоље било да га одведу у Девич и предаду духовнику на лечење“. (МК: 24)</p>
<p>Ц</p>	
<p>Ш</p>	
<p>шарати оком <i>кокетирати, флертовати, очијукати, кибицовати кога</i></p>	<p>„Ишла је на свадбе и свечанике, певала без умора, играла и, изгледало је свету, шарала својим дивним крупним оком“. (МК: 72-73)</p>
<p>шенути од памети <i>полудети, понашати се неразумно</i></p>	<p>„– Тути, кучко! – плану првак. – Види се да си шенула од памети!“ (МК: 177)</p>
<p>шенути памећу <i>полудети, понашати се неразумно</i></p>	<p>„И докле је кнез Швиковић са неколико одабраних људи савлађивао узбешњела горштака више молбом но силом, и уверавао дотрчале Турке да је овај шенуо памећу, те ће га одмах повести у лудницу, дотле је Сефер-буљугбаша као студени камен стајао“. (МК: 64)</p>
<p>широко је коме око врата <i>комотан је ко; има луфта; ситуација га не притиска</i></p>	<p>„Јер су очигледно показни и омашују на Црногорце и Арнауте кад им је широко око врата“. (МК: 61)</p>
<p>шкргутати зубима (x2) <i>претећи, бесно и раздражено шкрипати зубима</i></p>	<p>„[...] и ко зна колико би он шкргутао зубима и севао угарком, да у кућу нерупи његов син Вукојица и кћи Живана, који убрзо видеше у чем је ствар“. (МК: 22)</p> <p>„Искривљених лица од изненадности, накострешени и шкргућући зубима као гладни вуци, људи га почеше заокруживати“. (МК: 34)</p> <p>„При том пијаница као какав пропали балија, јер не пијаше ништа осим ракије, а кад би отпочео, закрвавио би очима, шкргутао зубима, гризао срчу и насртао на жене без обзира на њихово доба и где се налазе“. (МК: 80)</p>

<p>Шта је тражио, то је и нашао (x2) <i>пословица</i> <i>свако добије оно што свесно или несвесно прижељкује и што је заслужио</i></p>	<p>„А ви би се сутрадан сви смијали и уз весеље зборили „шта је тражио, то је и нашао!...“ (МК: 34) „Што сам тражио, то сам и нашао“ . (МК: 42)</p>
<p>шчепати кога за гушу <i>ухватити кога за врат; сукобити се са киме; физички се обрачунати са киме</i></p>	<p>„Докле је она покушавала да насртљивца шчепна за гушу, иза њих се осула земља и на чудо, појавио се наш војник са напереним ножем на пушци“ . (МК: 83)</p>

Литература

- Божовић 2005: Григорије Божовић, *Мој Колашин*, Стари Колашин, Зубин Поток. Приче и путописе је изабрао, приредио и поговор написао др Драгиша Бојовић.
- Матешкић 1982: Јосип Матешкић, *Фразеолошки рјечник хрватскога или српског језика*, Школска књига, Загреб.
- Клајн и Шипка 2006: Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад.
- Речник српског језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, САНУ, Институт за српскохрватски језик, Београд, 1973.

Jasmina VUČETIĆ

The Dictionary of Phraseologisms of Grigorije Božović
 (My Kolašin)

Summary

The dictionary of phraseologisms of Grigorije Božović represents one part of the larger research of phraseologic structure of the mentioned writer which is highly abundant, dyed with local colours, and featured by a number of archaisms, words of Turkish and Albanian origin, and that makes it more attractive for the linguistic, social- linguistic and psychological-linguistic analysis. The research was conducted on the corps of stories and travelling stories that are making the collection My Kolašin (Old Kolašin, Zubin Potok, 2005); where, on 269 pages around 580 phraseologic units had been extracted.

Under the concept “phrasem“ I understood each more or less habitual speaking formula which had had in the consciousness of the members of the same speaking community a congruent meaning so that some sayings, favourite sayings, speaking formulas, blessings, curses, oaths, citations and some swear-words found its place in the dictionary. They were cited in the dictionary by their alphabet order according to the formal criterion. I thought it would be the best if the fraseologisms in the dictionary should be cited in their basic form mostly (in infinitive or nominative form), or in that form in which they were used in Serbian language (past, future, present, imperative forms etc.). Each determinant was accompanied by its meaning in italics (in the left column), and by the context in which it was to be found in the collection (on the right). The meanings were formulated by me including a necessary consultation of the relevant literature from that field.